# NÛÇE Û DADKIRIN

## PIRTÛKA DESTAN A NÛÇEGIHANIYA PÊVAJOYA DADKIRINÊ

**Şengun Kiliç Hristidis**

IPS İletişim Vakfı Yayınları

**Nûçe û Dadkirin**
Pirtûka Destan a Nûçegihaniya Pêvajoya Dadkirinê

© Weqfa Ragihandinê ya IPSyê
Nivîskar: Şengun Kiliç Hristidis
Edîtor: Gokçer Tahincioglu
Wergêr: Ferid Demirel, Murat Bayram
Adar 2019

**Weqfa Ragihandinê ya IPSyê**
Faik Paşa Yokuşu No: 37/7-8 Kat:3
34430 Beyoğlu, İstanbul
Tel: +90 212 2511503
Faks: +90 212 2511609
E-posta: bia@bianet.org
Web Sitesi: www.bianet.org

**Hesabên Medyaya Civakî**
https://www.facebook.com/bianetkurdi/
https://twitter.com/bianet_kurdi
https://www.instagram.com/bianetkurdi/

**Dîzayn**
**MYRA**

Ev pirtûk bi piştgiriya aborî ya Ajansa Geşepêdan û Hevkariyê ya Navnetewî ya Swêdê (SIDA) hatiye weşandin. Loma jî bi tu awayekî wek nêrînên fermî yên SIDAyê nayên nirxandin.





# NAVEROK

**Derbarê Projeyê de ..... 5**
**Nêrîna Weqfê ..... 6**
**Naverok ..... 10**
**Despêk ..... 12**
Çi pêwistî bi vê pirtûka destan heye? ..... 12
Nûçegihaniya pêvajoya dadkirinê çiye? ..... 13
Rewşa dadê ..... 14
Destpêka nûçegihaniya pêvajoya dadkirinê ..... 16
Divê medya bi xwe dadkirinê neke ..... 18
**Pêvajo ..... 21**
Rêbera şopandina dozan a bianetê ..... 21
Li cîhanê nûçegihaniya dadê ..... 25
Şeş xalên girîng ..... 26
Şopandina danişînan ..... 29
Lêkolîna li ser dosyeyan ..... 31
Di nûçeyan de nivîsandina çavkaniyan ..... 33
Şopandina hemû qonaxên bûyerê ..... 36
**Zimanê Nûçeyan Û Hiqûqê ..... 37**
Pengavên lêpirsîn û pêketinê ..... 39
Zimanê nûçeyan ..... 41
Nûçeyên li ser operasyonan ..... 42
**Maf Û Berpirsiyarî ..... 44**
Mafê rêz û hirmeta li jiyana taybet û jiyana malbatî ..... 44
Mafê serastkirinê û bersivdanê ..... 45
Nîşaneyên bêsûciyê ..... 45
Yên 18 salî û ji wî emrî biçûktir ..... 48
Şandina qayûman ..... 48
Bi hevesa stajeran ..... 49
**Pêvek ..... 53**
Pêveka 1. / Pêngavên mihakemeya cezayî ..... 53
Pêveka 2. / Têgehên mihakemeya cezayan ..... 58
**Çavkanî ..... 66**

**Şengun Kiliç Hristidis**

Rojnameger û nivîskar e. Sala 1986ê dest bi karê rojnamegeriyê kiriye. Li cur be cur rojname, kovar, radyo û kanalên televizyonan de weke nûçegihan, edîtor û midûra nûçeyan kar kiriye. Pirtûkên wê yên bi navê “Biz ve Onlar/ Türkiye’de Etnik Ayrımcılık (1992, Metis Yayınları)”, “Beyaz Bir Düş (2004, Epsilon Yayınları)”, “Sinemada Ulusal Tavır/ Halit Refiğ Kitabı (2006, İş Kültür Yayınları)”, “Erozyon Dede, Hayrettin Karaca Kitabı (2008, İş Kültür Yayınları)”, “CHP’li Yıllar 1946-1992 (2010, İş Kültür Yayınları)”, “Hayatım Mücadeleyle Geçti/Kemal Kurdaş Kitabı (2010, İş Kültür Yayınları)”, “Çayın 90 Yılı (2014, ÇAYKUR” nivîsandiye û ev pirtûkên wan hatine çapkirin. Sala 1963yê li Erzînganê ji dayik bûye. Zanîngeha Gaziyê qedandiye. Li Beşa Operayê ya Konservatûara Dewletê ya Zanîngeha Hacettepeyê xwendina xwe berdewam kiriye.

## Derbarê Projeyê De

Me Projeya Nûçegihaniya Pêvajoya Dadkirinê û Azadiya Medyayê di navbera Kanûna Paşiyê ya 2018ê û Sibata 2019ê de bi piştgiriya Ajansa Geşepêdan û Hevkariyê ya Swêdê (SIDA) çêkir. Koordînatora projeye Elîf Unal e.

Em û Civil Rights Defenders bi hev re li dora maseyekê kom bûn û me civînek çêkir. Di dema vê civînê de me rojnameger, parêzer, akademisyen û mafparêzan li ser nûçegihaniya dadê nîqaş kir. Prof. Dr. Aslı Tunç bi çavê akademiyê, Gokçer Tahincioglu bi çavê rojnamegeriyê û Fikret İlkiz weke parêzerekî behsa nûçegihaniya dadê kirin û hiştin ku bingehek ji vê nîqaşê re ava bibe.

Em Pirtûka Destan a Nûçegihaniya Pêvajoya Dadkirinê / Nûçe û Dadkirin bi awayekî online diweşînin. Şengun Kiliç Hristidisê ve pirtûk nivîsandiye û Gokçer Tahinciogluyî jî edîtorê pirtûkê ye.

# Nêrîna Weqfê

- *Tê çîrokan binivîse, ji bo wê tu dixwazî, ne wisa?*
- *Na ezbenî, ez hez ji edliyeyan dikim.*

Ev diyalog di salên 1950yî de li rojnameya Cumhuriyetê, di navbera Cevat Fehmî Başkut û Vasfiye Ozkoçakê de derbas dibe. Ozoçak li Tirkiyeyê weke yekem nûçegihana jin, a nûçeyên pêvajoya dadkirinê, tê naskirin. Li vir Ozkoçak ji ber gotina "çîrokê" aciz dibe.

Gelo ne ecêbe ku hîna di gava yekem de hewl dide "astengiyan derxe pêşiya" rojnamegera jin? Na. Lewre ne tenê li Tirkiyeyê, li wan welatên ku rojnamegerî lê derketiye jî zayenda medyayê bi giştî hîna "mêr" e. Mijara têkoşînê ye ku jin li medyayê bikaribin di merheleyên biryarstandinê de kar bikin, mêr van deran ji xwe re qadên taybet dibînin. Her weha dema di van merhale û qadan de bikaribin cih bigirin, ev jî mijara nûçeyan e.

Piştî ku jinan dest bi nûçegihaniya edliyeyan kiriye, rê li ber wî tiştî vebûye ku tundkariya mêran bêhtir bê dîtin. Di van salan de hejmara rojnamegerên jin ên li korîdorên edliyeyan ji dadgehekê baz didin saloneke din, zêde bûye. Bi taybet jî vê bi perspektîva nûçegihaniya mafparêz dikin.

Sûc û cezakirin her wext bûye çavkaniyên nûçeyan. Ji xwe dema dîrok ber bi salên 1850yî ve tê, em dibînin ku nûçegihan êdî li qereqolên polîsan li pey nûçeyan digerin. Bi vî awayî ew dema ku nûçe ji ber bultenên polîsan ve dihat çêkirin dest pê dike. Ev nûçe bi refleksa karakterîstîk a nûçegihaniyê ya ji hêla herkesî ve hatiye qebûlkirin dihatin çêkirin. Di eslê xwe de desthilatdar ji bo otorîteya xwe dabîn û rewa bikin, hewce dîtine ku nûçeyên derbarê sûcan û biryarên li ser sûcdaran bi raya giştî re par ve bikin. Ji bo vê jî, wê demê kîjan amûr qebûlkirî bin bi awayekî xurt ew bi kar anî ne.

Li Tirkiyeyê ji vî beşê rojnamegeriyê re nûçegihaniya nûçeyên edliyeyan/polîsan tê gotin. Li cîhanê bi navên cuda cuda tê penasekirin. Em dikarin dîroka vê cureya rojnamegeriyê ji demên kevin, heta ji roja derketina rojnamegeriyê bidin dest pê kirin. Beriya Zayînê, li Romayê nûçeyên pêvajoya dadkirinê li dîwaran dihatin daliqandin û bi vî awayî bi bajarvaniyan re par ve dikirin.

Piştî Zayinê di sedsala yekem de, li Çînê raporên derbarê edliyeyan de ên ji bo rêveberan dihatin amadekirin, di nava demê de bi gel re hatine par ve kirin.

Li Tirkiyeyê nûçegihaniya nûçeyên edliyeyan û bûyerên polîsan salên dirêj, rêyeke bingehîn bû ji bo fêrbûna rojnamegeriyê. Her çiqas ku niha rêya wê guherî be jî, ji bo rojnameger bikaribin bibin berpirsên weşanê yên giştî, nûçegihaniya edliyeyan û bûyerên polîsan dikirin. Çavkaniyên nûçeyan bêhtir bultenên polîsan û yên ji edliyeyan dihatin belavkirin û daxuyaniyên fermî bûn. Dema wisa dibe, nûçe ne li gorî maf û azadiyên welatiyan tên nivîsandin. Lê li gorî wê nêrînê tên nivîsandin ku man û nemana dewletê di ser her tiştî re digire, alîgiriyeke hegemonîk a militarîst û seksît diparêze. Nûçe bi xwe dibin amûra binpêkirina mafan. Ev rewş duh mirov nedibehitandin. Îro qet nabehitîne.

Di nava demê de ji ber ku kar zêde bûn, du beşên pisporiyê derketin holê. Yek jê nûçegihaniya bûyerên polîsiye û ya din jî nûçegihaniya edlileyan e. Di eslê xwe de dibe ku em vê, weke pisporiyeke ji sê beşan pêk tê binav bikin wê rasttir be: rasthatina li polîsan, dadkirin û girtin/zindanîkirin. Bi vî awayî dibe ku "berdewamiya şopandina bûyeran" jî hêsantir û guncavtir bibe. Di pratîka medyaya serdest de herî zêde di nûçeyên edliyeyan û bûyerên polîsan de binpêkirinên mafan ên mezin çêbûne. Ji xwe yek ji wan sedemên sereke yên ku hişt di serê sala 2000î de, em di mijarên Nûçegihaniya Aştîxwaz, Nûçegihaniya Jinparêz û Nûçegihaniya Zarokparêz de perwerdeyê pêşiyê bidin rojnamegerên herêmî, paşê jî xwendekarên fakulteyên ragihandinê û di van mijaran de pirtûkên destan derbixin, ev bû.

Li Tirkiyeyê guhertinên mezin di siyasetê û rojnamegerî de çêbûne. Ne ku ez dibêjim beriya niha rewşeke baş a her du qadan hebû. Tirkiye welatekî wiha ye ku "her ji sê yekan kesek tê dadkirin". Rojnameger jî li qereqol, edliye û dadgehan li pey nûçeyan e. Li gel rojnamegeriyê weke bersûc, gumanbar, cezaxwar, piştevan û sûcdarê potansiyel li navendên polîsan û korîdorên edliyeyan e.

Li Tirkiyeyê bi salane ku polîs di destê sibê de digirin ser malan, heta destê sibê jî lêpirsînan dikin. Girtîgeh zêdeyî hedê xwe tijî

bûne. Ji bo çûna edliyeyan mirov dikevin rêzên dûr û dirêj. Xalên qanûnan, delîl û îdianameyên ku dikarin bibin şirîk, bi gotinên weke “endamê/a rêxistinê”, “propagandaya rêxistinê kiriye” û digel ne endam e jî…” dest pê dikin û ji bo hemû helwestên polîtîk tên bi kar anîn.

Êdî medya hima bêje dibe yekdeng lê ji bo çêkirina nûçeyên dozên girîng li gor rewşê dikarin bêdeng û gilîker be. Bê hed û pîvan alîgiriya wan, înfazkirina bê pirs û dad û nûçeyên wan ên derew li ber çavan in. Rojnamegerên ku nûçegihaniya mafparêz dikin gelek caran –heke nehatibin girtin- li hêlekê dozên li dijî xwe hatine vekirin, li hêla din jî dozên li ser “maf û azadiyê” hatine vekirin ku hejmara wan bi zelalî nayê zanîn, dişopînin

Bi kurtasî, ti wextê hewcedariya bi nûçegihaniya ku li Tirkiyeyê şopandina nûçeyên mafparêziyê dike weke vê demê nebûye. Em weke Weqfa Ragihandinê ya IPSyê vê xebata ku li ber destê we ye bi vê hewcedariyê çêdikin. Weke ku ji navê pirtûka me jî tê famkirin, ji bo pisporiya derbarê hemû pêvajoya rasthatina li polîsan, dadkirin û cezaxwarin/girtinê de, him jî ji bo ji nûçegihaniya ku dibe sedema binpêkirina gelek mafan cida bibe me têgeha “Nûçe û Dad”ê hilbijartiye. Nûçegihaniya ku dibe sedema binpêkirinan herweha refleksên nûçegihaniya bûyerên polîsan û yên li edliyeyan jî di nava xwe de dihewand. Bi taybet em li bersiva wê pirsê geriyan ku wê nûçegihaniya pêvajoya dadkirinê ya mafparêz çawa bê kirin. Ev cure nûçegihanî ji hêla nav û dezgehên medyayê yên sîstemê ew avêtine kêlekekê ve di nava şert û mercên siyasî û yên medyayê heyî de tê kirin.

Em weke xwendekaran di nava rewşeke bi pirsgirêk a bidestxistina nûçeyan de ne. Em weke rojnamegeran jî di nûçegihaniyê di bi israr in. Yanî di mafê nûçewergirtinê, di parastina azadiya çêkirina nûçeyan de û di nûçegihaniya mafparêz de berdewam in. Tenê em nûçeyên xwe li gorî pîvanan çêbikin û tomar bikin.

“Pirtûka Destan a Nûçegihaniya Pêvajoya Dadkirinê/ Nûçe û Dadkirin” weke e-pirtûk li Pirtûkxaneya BIAyê ya Weqfa Ragihandinê ya IPSyê tê barkirin. Ev pirtûka destan di tirkî û kurdiyê de wê bibe mînaka yekem. Ji ber ku e-pirtûk e wê her gav li ber destan be û peyda wê hêsan be. Her weha dê derfetê bide ku kêmasî/pirsgirêkên ji ber yekembûnê derkevin holê demildest ji holê rabike.

Hevala me ya rojnameger Şengul Kiliç Hristidisê pirtûka “Nûçe û Dadkirin”ê nivîsandiye. Hevalê me Gokçer Tahîncîoglû, nûçegihanê pispor ê nûçeyên pêvajoya dadkirinê ji bo weşanê amade kiriye. Ferid Demirel û Murat Bayram, edîtor-wergêrên bianet kurdiyê wergera wê ya kurdî kirine. Weke her pirtûkê Pirtûka “Nûçe û Dadkirin”ê jî di encama xebateke kolektîv de derketiye holê. Ji bo Evren Gonul, Koordînatorê Projeyan; Elif Unal, koordînatora Projeya Nûçegihaniya Pêvajoya Dadkirinê, Fikret İlkiz şêwermindê mê yê hiqûqî û Prof. Dr. Sevda Alankuş şêwirmenda me ya perwerdeyê, ji kesên ji BIA/bianetê û ji derve di amadekirina vê xebatê de karê me hêsan kirine, em spasiyên xwe yên taybet pêşkêşî wan dikin.

Sedemên gelek mafdar ên jinan –û hemû bindest/têkoşeran- heye ku pêvajoya nûçekirina dadê, bêcezahiştinê û hemû qadên têkildar weke “pirsgirêk binirxîne”, bi heman awayi yên IPSyê û bianetê jî hene.

Di dema qedandinê de ez ê dîsa behsa mînaka li destpêkê bikim. Divê em îtiraza Vasfiye Ozkoçak, yekem nûçegihana jin a nûçeyên li edliyeyan ji bîr nekin ku li hemberî “çîrokê” xwe dispart nûçeyan. Helbet divê em ji bîr nekin ku ji hêla polîtik û etîkê ve rojnamegeriya mafparêz a bi berpirsiyar, tenê rêzdariya li hemberî bi rêzik û norman çênabe. Dîsa divê neyê jibîrkirin ku heke nûçegihan him mijar him jî encamên wê “weke pirsgirêk nebîne”, nikare pêvajoya dadkirinê bişopîne…

Nadire Mater
*Adara 2019ê*

# Pêşgotin

Dema Weqfa Ragihandinê ya IPSyê pêşniyar li min kir ku ez li ser mijara nûçegihaniya pêvajoya dadkirinêde pirtûkekê binivîsim, pêşiyê bextewer bûm. Lê dema min dest bi xebatê kir, min dît ku li ser serê min ewrên reş û tarî kom dibin. Gelo divê min behsa çi bikira? Di rewşeke wisa de ku di nava hiqûqê de gelek bêhiqûqî heye, min ê behsa kîjan qaîdeyan û kîjan kevneşopiyan bikira.

Ez gelekî ponijîm. Paşê min rêyeke wiha dît: D. N. Ş. A. D.! Min ew tiştê ku ji dema lîseyê de di hişê min de maye ji xwe re kir rêber, “di nava şertên asayî de”. Min qebûl kir ku germahî 0°C ye û min guvaş weke 1 guvaşa atmosferê qebûl kir.

Di serî de divê ez wan hempîşeyên xwe yên di vê demê de nûçegihaniya dadê dikin pîroz bikim. Ji ber şert û mercên vê dema ku em tê de ne, karekî gelekî zehmet bi serkeftî pêk tînin. Ez ji dil dixwazim ku karê hempîşeyên me yên nû dest pi vî karîdikin, bi hêsanî bimeşe. Di demeke wisa de dest bi karkirinê kirine ku gelek zehmetî tê de hene û di vê demê de ji ber sazkirina nû ya di medyayê de xeleka di navbera hoste û şagirtan de qut bûye, bêsîstemiyeke wisa heye ku li qada hiqûqê kêfîtî di asteke gelekî bilind de ye.

Ew hempîşeyên me yên ku nû dest bi kar dikin wê weke me hemûyan di nava demê de xwe bi pêş bixin, rê û rêbazên lêkolîna dosyayên dozan, nirxandina delîlan û têgihiştina zimanê dadgehan bibînin.

Ez dixwazim ku biçûk be jî ev pirtûka di destê we de alîkariyekê bi we bike. Lê ji derveyî van tiştan, divê ez bibîra hempîşeyên me yên ciwan ên ku wê vî karî bikin bixim ku divê, bivê nevê wan hay ji zanyariyên hiqûqê yên bingehîn hebe.

Hestên me yên derbarê gumanbar/bersûcî de çi dibin bila bibin, divê em ji bîr nekin, xala herî bingehîn ew e ku heta pêvajoya hiqûqî/dadkirinê temam nebe, nabe em ji xala şana bêguheniyê bi paş de gavê biavêjin. Dema ev xala bingehîn ji hêla siyasetmedaran an jî hin endamên dadgehan ve were binpêkirin jî, divê weke rojnamegerekî/ê em heta dawiyê li gorî vê xalê tev bi gerin.

Li gorî daneyên lêpirsîna Barometreya Edaletê ya Zanîngeha Bilgiyê[1] welatî, zanyariyên derbarê dadkirinê de herî zêde ji çapemeniya nivîskî û ya dîtbarî werdigirin; divê em vê zanyariyê qet ji bîr nekin.

Her nûçeyeke ku bêyî lêkolîneke têr û tijî em çê bikin an jî em li gorî hestên xwe yên wê demê binivîsin, dibe bibe sedema wî tiştî ku di encama jêpirsînê de doz li wan kesan neyê vekirin. Li eksî wê bibe sedem ku navek bi pê keve.

Bi heman awayî, dibe ji ber ku me karê xwe baş nekiribe, mirovekî/e divê bê dadkirin û ceza lê bê birîn, di nava rewşa siyasî ya wê rojê de bi awayekî hêsan karên xwe yên berê berdewam bike.

Gotina dawiyê: Divê em medyayê nekin dadgeh û dadkirinan li wir nekin, doz li edliyeyan tên meşandin.

Şengun Kiliç Hristidis

1 Adalet Barometresi: Vatandaşların Mahkemeler Hakkındaki Görüşleri ve Değerlendirmeleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Sibata 2008ê.

# Destpêk

## Çi pêwistî bi vê pirtûka destan heye?

Rojnamegerî pîşeyeke wiha ye ku bi danûstandina tecrubeyên dersdêr û şagirtan re pêş dikeve. Rojnamegerên li qadê ji hempîşeyên xwe yên xwedî tecrube, hîn dibin ku wê vî karî çawa bikin. Lê di çend salên dawiyê de guhertin çêbûne, dezgehên medyaya li Tirkiyeyê dest guhertine, rojnamegerên xwedî tecrube bilez û bez ji kar hatine derxistin û bi heman awayî navendên nûçeyan hatine biçûkkirin. Ji ber van sedeman êdî ragihandina van tecrubeyên ku em behs dikin di asta herî nizm de çêdibe. Li cîhana medyayê rewş bi vî awayî ye. Lê li dadê kar gelekî gelekî zêde bûye. Di rewşeke wiha de pêwîstî bi rojnamegerên pispor heye ku bikaribin dosyayên berfireh bi hurgilî binirxînin, dozên dirêj ku bi sedan kes tê de tên dadkirin gav bi gav bi şopînin.

Ev pirtûka destan armanc dike ku, digel hemû şert û mercên zehmet jiyana nûçegihanên vî karî bi fedekariyeke mezin dikin, hêsan bike, dema nûçegihanên li dadgehan û edliyeyan kar dikin li ser mijarekê dudilî bibin, rêyekê li ber wan veke, nehêle şaşiyên ji rêzê lê yên binyadî bên kirin û tecrube bi awayekî pratîk bên ragihandin. Pirtûk her weha ji bo nûçegihanên nûçeyên pêvajoya dadkirinê çêdikin û yên dixwazin vî karî bikin, behsa wî tiştî dike ku wê çawa vî karî bikin û şaşiyên ku tên kirin dubare nekin.

## Nûçegihaniya pêvajoya dadkirinê çiye?

Di rojnamegeriya Tirkiyeyê de têgeha “nûçegihaniya pêvajoya dadkirinê” ji sala 1980yî û pê de hatiye bi kar anîn. Nûçegihaniya nûçeyên derbarê bûyerên polîsiye-nûçeyên edliyeyan a klasîk dihişt ku nûçegihanek li ser her du mijaran jî nûçeyan çêbike. Vê rewşê dihişt ku rojnamegeriyeke serpilkî ya tenê behsa bûyerên rojane bike derkeve holê. Endustriya Medyayê ji sala 1980yî û pê de dest bi guherandinê kiriye.





Vê guhertinê hiştiye ku rê li ber modelên rojnamegeriyê yên li ser hîmên pisporiyê bilind dibin vebe.

Ev guhertina di modelên rojnamegeriyê de û dadkirinên li dadgehên rêveberiya awarte yên 12 Îlona 1980yî di heman demê de çêbûne. Bi vê re pêwistî bi nûçegihanên pispor ên edliyeyan çêbû ku karê wan tenê li edliyeyan û dadgeha Bilind şopandina dozan bûya. Li Tirkiyeyê bi taybetî piştî ku pêşketinên mezin di warê darazê de çêbûn, hewce kir ku piştî salên 1990î li gel edliyeyan, dezgehên bilind ên darazê jî bi awayekî berfireh werin şopandin. Hejmara kesên li navendên nûçeyan kar dikirin zêdetir bû û bi vê re nûçegihanên nûçeyên edliyeyan û yên bûyerên polîsan ji hev cuda bûn, behsa du qadan hate kirin ku yek jê nûçegihaniya edliyeyê yek jî ya li ser dadkirinê ye.

Di encama vê pêvajoyê de, nûçegihanên ku bi qasî hiqûqnasekî ji kar fam dikirin, hûrgiliyên dosyayan dizanîn, amadekariyên yasayên nû dişopandin, kurtejiyana navên girîng ên di darazê de nas dikirin, hûrgihiyên hiqûqî dizanîbûn û nûçe li gor van esasan dinivîsandin, weke “nûçegihanên ku nûçegihaniya pêvajoya dadkirinê çêdikin” hatine binavkirin. Piştî ku hejmara dozan zêde bû û darazê rojev diyar kir, li navenda nûçeyan cihê nûçegihanên ku di vî warî de kar dikin, girîngtir bû.

Nûçegihanên ku nûçeyên pêvajoya dadkirinê çêdikin û nûçegihanên nûçeyên edliyeyan û yên bûyerên polîsiye çêdikin heman karî dikin. Dibe ji ber rewşa ku li welêt guherî ye pêwistiya zanyariyê jî guherî be. Ev cudahiya di navbera her du beşan de ye. Nûçegihaniya pêvajoya dadkirinê ya di salên 1990î û 2000î de bi pêş ketiye, di encama guhertinên di medyayê de û têkiliya di navbera rewşa nû ya medyayê û rastiyê de, salên dawiyê zêde zêde lawaz bûye. Nûçegihanên nûçeyên pêvajoya dadkirinê çêdikin ji kar tên derxistin, bi vê re ji rojnamegerên ciwan tê xwestin ku nûçeyan tenê bi şopandina danişînan û dosyayan çêbikin. Vê rewşê, weke me berê jî diyar kir, hiştiye ku ragihandina tecrubeyan ên di navbera hoste û şagirtan de ji holê rabe.

Bi tohmeta gumanbariyê”
kiryarên hiqûqî li ser
7 milyon û 857 hezar
kesan hatiye pêkanîn.

(Midûriyeta Giştî ya Tomarkirinên Edlî û ya İstatistîkan, 2017)

Serê dozgerî
hezar û 963 dosya,
serê dadwerî jî
929 dosya ketiye.

(Midûriyeta Giştî ya Tomarkirinên Edlî û ya İstatistîkan, 2017)

16 hezar û 348
doz ji ber “istismara cinsî ya li ser zarokan”
hatine vekirin

(Midûriyeta Giştî ya Tomarkirinên Edlî û ya İstatistîkan, 2017)

259 hezar û 327 kes girtî hene;
201 hezar û 120
heb ji wan hukumxwar in,
58 hezar û 207 kes jî girtî ne.

(Wezareta Dadê, Çiriya Paşiyê ya 2018ê)

246 hezar û 69 mêr,
10 hezar û 245 jin,
3 hezar û 13 zarok girtî ne

(Wezareta Dadê, Çiriya Paşiyê ya 2018ê)

19 hezar û 277 jê zarok,
bi giştî ji bo
474 hezar û 507
kesan biryara serbestiya
di bin kontrolê de hatiye dayîn

(Midûriyeta Giştî ya Girtîgehan, Çiriya Pêşiyê ya 2018ê)

388 girtîgeh hene ku cihê
213 hezar û 186 kesan
li van deran heye
Lê 46 hezar û 141 girtiyên zêde
li van girtîgehan tên girtin

(Midûriyeta Giştî ya Girtîgehan, Çiriya Pêşiyê ya 2018ê)

Tirkiye li cîhanê di lîsteya
serjimara girtiyan de piştî DYA,
Çîn, Brezîlya, Rûsya, Hidistan,
Tayland û Endonezyayê
di rêza heştan de ye

(World Prison Brief 2018)

Li Tirkiyeyê her ji
100 hezar kesan 288 kes girtî ne
Li cîhanê ev hejmar her
ji 100 hezar kesan 145 kes e

(World Prison Brief 2018)

Li girtîgehan her serê fermanber-fermanbarekî/ê
3.7 girtî hene
Li Komara Makedonyaya Bakurî ev hejmar
4 e û Makedonya bi vê hejmarê li Ewropayê
di rêza yekem de ye
Tirkiye jî di rêza duyem de ye

(Konseya Ewropayê, 2018)

Sala 2017ê 57
ya 2018ê 44
girtiyan xwe kuştiye

(Wezareta Dadê, Çiriya Paşiyê ya 2018ê)

Serê doktorekî/ê
845 girtî dikeve
Li her girtîgehan doktor nîne

(Ceza Midûriyeta Giştî ya Girtîgehan, Sibata 2018ê)

Heta 31 Kanûna Pêşiyê ya 2018ê
123 rojnameger girtî bûne
36 ji wan bersûc, 29 ji wan gumanbar,
31 mehkûm û 27 kesan jî ceza xwarî ye
73 ji van rojnamegeran
ji ber doz û lêpirsînên derbarê “FETO”yê
di girtîgehan de tên girtin, 36 jî ji medyaya kurdan in.

(BİA Rapora Çavdêriya Li Medyayê ya BIAyê, Çiriya Pêşiyê ya 2018ê)

Hezar û 848
xwendekar girtî ne

(Midûriyeta Giştî ya Girtîgehan, Çiriya Pêşiyê ya 2018ê)

Temenê 3 hezar û 269 girtiyan
ji 65ê berjortir e,
248 girtî astengdar in.
Herî kêm 200 LGBTI
di girtîgehan de ne.

(Midûriyeta Giştî ya Girtîgehan, Çiriya Pêşiyê ya 2018ê)

Rewşa 402 jê giran
1 hezar 154 girtî nexweş in.

(İHD, Adara 2018ê)

## Destpêka nûçegihaniya pêvajoya dadkirinê

Her kes bi taybet jî kesên biryar dane ku bibin nûçegihanên pêvajoya dadkirinê xwezî romana Rûmeta *Katharina Blumê ya ku hatiye Binpêkirin*[2] Heinrich Böllî bixwînin.

Roman behsa jiyana Katharina Blumê dike ku jiyana wê berê gelekî asayî bûye. Di pirtûkê de behsa wan guhertinên di jiyana Blumê de tê kirin ku bi weşandina nûçeyên derew re, Blum di çavê dewlet û civakê de çawa dibe weke "terorîstekê". Blum şevekê li gel anarşîstekî bûye ku polîs li wî anarşîstî digere. Wernerg Tötges nûçegihanê Zeitungê li ser wê nûçeyên sansasyonel belav dike û Blum rastî reşkirinê tê. Di vê pêvajoyê de hemû hurgiliyên jiyana wê yên taybet tên weşandin. Her weha dewlet û civak jî piştgiriya vê reşkirinê dikin û wê dixin rewşeke wisa ku nikare li hemberî nas û dostên xwe yên nêzîk jî xwe biparêze.

Di pirtûkê de rexne him li medyayê tê kirin ku bi nûçeyên derew ji nirx û etîka rojnamegeriyê dûr dikeve, him jî li dewletê tê kirin ku bi hinceta "şerê bi terorê re" rêbazên antîdemokratîk bi kar tîne. Böllî ev pirtûk sala 1974an nivîsiye lê ji bo Tirkiyeyê hîna jî weke ku nû hatibe nivîsandin. Mijara "li hemberî jiyana taybet berpirsiyariya medyayê" mijareke wiha ye ku divê îro jî em bi israr vê mijarê nîqaş bikin.

**Hejmara desteserkirin-girtin-mahkûmkirinan zêde bûye, em ji vê rewşê tê derdixin ku vê demê kar û barên nûçegihanên nûçeyên pêvajoya dadkirinê çêdikin, zêde ye.**

Piştî hewldana derbeya 15ê Tîrmehê û ragihandina Rewşa Awarte ya ku du salan berdewam kir ev kar û bar zêdetir bûye. Ji rêzê ye ku êdî nîşaneya bêgunehiyê bê binpêkirin û bêyî ku ceza li wan bê birîn mirov demeke dirêj di girtîgehan de bimînin. Di ser de jî yek ji pîvanên bingehîn ên rojnamegeriyê yanî israrkirin, weke "alîgirî" tê dîtin.

**Di roja me de medya hema hema bûye yekdeng. Vî tiştî bandor li ser nêrîna li hemberî edaletê kiriye û hiştiye ku ev nêrîn zerarê bibîne. Ji vê jî xerabtir hiştiye ku li derveyî rêzikên nivîskî, nêrîneke din li ser edaletê çêbibe.**

Prof. Dr. Aslı Tunç, di xebata xwe ya bi navê "Li Tirkiyeyê Pêşkêşkirina Nûçeyên Derbarê Darazê yên Çapemeniya Nivîskî"[3] de behsa hêza nûçeyê dike. Ev nirxandin îro jî derbas dibe:

"(Walter) Lippmann di wan bûyeran de balê dikişîne ser hêza bibandor a navgînên ragihandinê ku gelek ji me rasterast nebûne şahidên wan û rasterast têkiliyeke me bi wan re nebûye. Di vê qonaxê de ya girîng ne tenê ew tişt e ku kesên mesaj gihiştiye wan bertekekê bidin. Li gel vî tiştî heke di encama bûyereke ku bi xwe şahidî lê nekiribin de, di mejiyên wan de fikrek çêbibe, ev jî girîng e.

2 Böll, Heinrich, *Katharina Blum'un Çiğnenen Onuru*, Can Yayınları, İstanbul, 2013

3 Tunç, Aslı, Türkiye'de Yazılı Basının Yargıya İlişkin Haberleri Sunumu, Kalem, Seda (der.), Adalet Gözet: Yargı Sistemi Üzerine Bir İnceleme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Sayı 283, Kanûna Pêşiyê ya 2009ê.

## Divê medya bi xwe dadkirinê neke

Di pêvajoya ku nûçegihaniya bûyerên polîsan-edliyeyan veguhestiye nûçegihaniya pêvajoya dadê de pirsgirêka herî mezin a ku çareserî jê re nayê dîtin ew e; li şûna bi hemû hêlên wê nûçeyê bi weşîne, nûçegihan xwe dixwe şûna kesên ku biryarê didin û li gel dadgehê ew bi xwe dadgehekeke din ava dikin.

Pêvajoya dadkirina Selahattîn Demîrtaş, Hevserokê berê yê Partiya Demokratî a gelan (HDP) û ya Osman Kavala, karsaz û mafparêzî du mînak in ji bo vê mijarê. Bêyî ku pêvajoya dadkirina her du kesan bi qede, li medyayê dadgeh hatine avakirin û ceza li wan hatiye birîn.

Îdianameya Kavalayî hîna nehatiye amadekirin ku ji 1ê Çiriya Paşiyê ya 2017ê û vir ve di Girtîgeha Sîlîvriyê de tê girtin.[4, 5]

Nayê zanîn ku Kavala bi çi tê tohmetkirin. Lê ji zû de ey ku medyayê dadkirina Kavalayî kiriye û ew mehkûm kiriye.

**Parêzer Fikret İlkiz: "Divê nehêlin beriya dadkirinê, hîna di qonaxa lêpirsînê de zanyariyên ziyandar bi raya gştî re par ve bikin. Beriya amadekirina îdianameyê hûn nûçeyên wiha çênekin ku bi wan berê civakê pê bê guhertin. Ez zelaltir bibêjim. Dadkirin li edliyeyan çêdibin. Hûn li medyayê dadgehan ava nekin."[6]**

4 Osman Kavala'ya Özgürlük, http://www.osmankavala.org/tr, 13ê Sibata 2019ê hatiye bi destxistin.

5 Dema ev Pirtûka Destan dihate amadekirin, 30. Dadgeha Cezayê Giran a Stenbolê îdianame bi navê "Îdianameya Geziyê" di 4ê Adara 2019ê de qebûl kiriye. Dadkirin wê 24ê Hezîrana 2019ê li Sîlîvriyê çêbibe.

6 İlkiz, Fikret, Avukat Gözünden Yargı Haberciliği, 17 Ağustos 2018, http://bianet.org/bianet/medya/200057-avukat-gozunden-yargi-haberciligi?bia_source=rss, 13ê Sibata 2019ê hatiye bidest xistin

2yem Daîreya Dadgeha Mafên Mirovan a Ewropayê (DMME) biryar da ku mafên Selahattîn Demîrtaş, Hevserokê Gştî yê berê yê Partiya Demokratîk a Gelan (HDP) hatine binpêkirin. Di encama vê biryarê de, yekem care nûçe dihate çêkirin û dihate gotin, DMMEyê biryar daye û diyar kiriye ku dadkirina Demîrtaşî siyasî ye. Ji ber bandora daxuyaniyên hikûmetê, hat nîqaşkirin ku gelo biryareke tekez hatiye dayîn an na. Hat pirsîn ku "Ev biryar rê li ber tehliyeya Demîrtaşî vedike yan na". Ji ber ku medyayê kêm nûçe çêkirin hemû aliyên biryara DMMEyê weke nûçe nehatin belavkirin. Ji ber ku ev nehate kirin, medyayê mijar di navbera tehliyeya Demîrtaşî û berdewamiya girtîtiya wî de nîqaş kir û weke nûçe weşand.

Dema ku nûçegihanên nûçeyên pêvajoya dadkirinê çêdikin nekarîbin bûyeran bi her hêlên wê ve bikin nûçe, ji bo mijarê baş fam bikin û ravekirinê divê ji hiqûqnasekî bixwazin ku şîroveyê bike.

Ew bendewarî nîne ku nûçegihanen bi qasî Riza Turmen, Dadwerê DMMEyê yê berê hiqûqê bizanibe. Lê divê zanyariyên esasî ên derbarê berpirsiyariya peymanên navnetewî de bizanibe.

"Daîreya 2yem a DMMEyê vî tştî dibêje: 'Rewşa girtîtiyê ya ku li dijî hiqûqê ye û ji ber sedemên siyasî hatiye standin heye. Divê di zûtirîn demê de dest ji vê binpêkirinê berdin. Heke na, wê ev rewşa dijhiqûqî berdewam bike..

"Ev biryar, biryareke demkî ye. Ji ber wê ye ku tekez e û ya dawiyê ye. Her weha Daîriye 2yem biryara xwe ya ku digot divê Demîrtaş demildest serbest bimîne, li gorî Xala 46ê ya Girêbestê daye. Ev xal dibêje ku 'berpirsiyariya biryaran heye'. Bi vê xalê re dewletên aliyên Girêbestê tekez dikin ku ew ê li gorî biryaran tev bi gerin. Ev berpirsiyareyeke wiha ye ku Girêbest li aliyan bar dike.."[7]

Divê nûçegihanên nûçeyên pêvajoya dadkirinê dişopînin nivîsên li ser hiqûqê yên di rojevê de bixwînin. Ev wê nêrîna wan a derbarê mijarê de xurt bike. Bi kurtasî ji bo ku nûçeyên şaş çênekin, ji bo nûçeyên wiha çênekin ku di rojên pêş de ji ber wan fedî bikin, hîyerarşiya hiqûqê jî di nav de rêzikên hiqûqa bingehîn bizanibin.

7 Türmen, Rıza, Hukuk Devletinin Sonu, 2yê Kanûna Pêşiyê ya 2018ê hatiye bidest xistin, http://t24.com.tr/yazarlar/riza-turmen/hukuk-devletinin-sonu.

Mixabin hîna jî ew îfade/belgeyên destpêkê yên ji polîsan tên wergirtin, weke ku rast bin di dema nivîsandina nûçeyê de tên nivîsandin.

Derbarê kesên ku hîna dadkirina wan neqediyaye zanyarî weke ku hatibin dadkirin û ceza li wan hatibin birîn, di nûçeyan de tên nivîsandin.

**Di dawiya dawî de xwendekarên kf fakulteyên ragihandinê qedandine û dixwazin nûçegihaniya pêvajoya dadkirinê bikin, divê formasyona hiqûqê werbigirin an jî kesên ku fakulteyên hiqûqê qedandine divê li fakulteyên ragihandinê masterê bikin. Bi vî awayî wê nûçegihaniya pêvajoya dadkirinê hêsantir û kalîteya nûçeyan bilintir bike.**

Ev tişt “di nava şert û mercên asayî de wiha ye”! Helbet mirov dikare ji hêla pîşeyî ve bi hewldanên şexsî xwe her gav bi pêş bixe, kêmasiyên xwe ji holê rake. Lê divê ew kesên di vî warî de kar dikin bizanibin ku gereke hewldana wan ji yên li qadên din kar dikin bêhtir be. Heke hewl nedin nikarin kêmasiyên xwe ji holê rakin.





# Pêvajo

## “Rêbera şopandina danişînan” a bianetê

“Rêbera şopandina danişînan” a xebatkarên bianetê amade kiriye, her gav tê nûkirin û dibe fêdeyê li wan kesan bike ku nû dest bi vî karî kirine.

### *Amadekarî*

- Li gorî encama wê ji danişînê derkeve, beriya danişînê divê nûçeyek bê çêkirin ku behsa pêvajoya dadkirinê bike.
- Nûçegihanê ku wê danişînê bişopîne, beriya danişîn dest pê bike, divê tevlî notên behsa hîm û zanyariyên bingehîn ên derbarê dadkirinê de dikin, nûçeyeke nû li panela rêveberiyê veke.
- Nav û hejmara dadgeh û edliyeya ku dadkirin lê tê kirin (mînak; Edliyeya…., 16em Dadgeha Cezayê Giran), hejmara bersûcên girtî/yên ne girtî, navên wan, heke peywendiya wê bi dadkirinê re hebe erka wan, kar û barên wan (mînak; edîtor, midûr), çiqas wext e ku girtî ne, îdiayên derbarê wan de (di nava neynûkê de tê nivîsandin) û xalên qanûnan divê li van agahiyan bên zêdekirin.
- Çi bûbû: Di vir de divê behsa wan bê kirin ku rewşa dadkirin, sedema dadkirinê, dadkirin kengî bûye, pêvajoya lêpirsînê, zanyariyên derbarê îdianame (bersûc, kesên gilî kirine, tohmet, cezayên ku tên xwestin) û dozê de, hejmara danişînan, dadkirin di çi astê de ye (mînak; li bendî nêrîna dozgerî ne) rewşên ku derketine pêş, biryara tehliyeyê û hwd. tê de hebe.
- Beriya danişînê tekez derbarê dadkirinê de divê li ser înternetê zanyarî bên komkirin. İhtimal heye ku hin biryarên hatine dayîn, beriya danişîn çêbibin, ji hêla hin dezgehên medyayê ve weke nûçe bên belavkirin.
- Divê navê aliyan û parêzerên wan, detayên navnîşanên wan bên zanîn.

!

**Rojnameger divê her rewşê di nava şert û mercên wê de binirxîne û nûçeya xwe bi vî awayî saz bike. Di nivîsandina nûçeyan de tenê yek rêbaz nîne.**

### *Danişîn*

- Nûçegihan divê pênûs, lênûs, telefon, komputer/tablet, amûra şarjkirinê, powerbank, modem/WIFI ya bêtêl û seyar, kamera, wênekêş li gel xwe bibe. Divê bataryayên kelûpelan kontrol bike; divê telefon, kamera, wênekêş û komputerê şarj bike û wiha biçe danişînê.
- Nûçegihan divê beriya danişîn dest pê bike, li edliyeyê, li ber deriyê dadgeha ku wê danişîn lê çêbibe amade be. Salonên dadgehan bi giştî biçûk in, li hemberî ihtimala ku nûçegihan nekaribe bikeve hundir, divê beriya dadgehkirin dest pê bike, li ber deriyê dadgehê be.
- Beriya hin dadgehkirinan, daxuyanî ji bo çapemeniyê tên dayîn. Ev daxuyanî divê weke nûçeyeke cuda bê weşandin.

**Nûçeyeke mînak:**
Hevalên Hrantî: Ne beşek ji rastiyê em hemû rastiyê dixwazin

*Hevalên Hrantî, beriya 19em danişîna doza kuştina Hrantî dîsa li ber Edlileya Çaglayanê li hev kom bûn* ***Elif Akgül- Navenda Nûçeyan a BIAyê-*** *29 Kanûna Paşiyê ya 2018ê*

- Dema nûçegihan zû biçe ber avahiya edliyeyê wê bikaribe bi wan kesên ku ji bo piştevaniyê hatine, bi aliyan re biaxive, wan nas bike û nêrînên wan bipirse.
- Di hin dadkirinan de kesên beşdarî danişînan dibin jî divê di nava nûçeyê de bên nivîsandin.

### *Şopandin*

- Tiştên di paraznameyê de hatine nivîsandin, yên di dema îfadeyê de hatine gotin û daxuyaniyên ku hatine dayîn, bi hevokên kurt divê bên nivîsandin. Ev şêwe him ji bo nivîsandinê hem jî ji bo xwendinê şêweyeke hêsan e.
- Hûrgiliyên derbarê rewşa li danişînan dema di nûçeyan de bên nivîsandin, wê bihêle ku nûçe baştir bên famkirin.
- Heke di danişînê de rewşeke ne asayî derket holê û divê ew tişt demildest bibe nûçe, divê nûçegihan û edîtor hev agahdar dikin û nûçeyekê çêbikin. Dema ku nûçeya esasî ya danişinê bê çêkirin, divê peywendî di nava her du nûçeyan de bê girêdan û nûçe wiha temam bibe.

**Nûçeyeke mînak:**
"Evren bila dest û lingên te ne lerizin, were vir!"

*Berfo Kirbayira ku kurê wê Cemîl bi îşkenceyê hatiye kuştin di dema dadkirina doza 12ê Îlonê de axivî ye û hiştiye ku herkes bigirî: "Kenan Evren dema te kurê min kuşt qey te qet şerm nekir!"; ji ber ku Evren neaniye salona dadgehê bertek nîşanî dadwer jî daye.*
***Serhat Korkmaz - Navenda Nûçeyan a BIAyê-*** *05ê Nîsana 2012ê*

- Hin caran beşa ku "derbarê" bersucî/an de tê çêkirin, zanyariyên zêdetir didin. Di nûçeyê de daxwaz, mitalaeya dozgerî, biryarên demkî, bendewariyên di danişînên pêş de û dîroka danişîna pêş divê bên nivîsandin.
- Beşa "Çi bûbû" piştî her nûçeyê tê nûkirin.
- Nûçegihan nûçeyê diweşîne.

### *Edîtorê li ofîsê ye*

- Di nûçeyê de lezandin gelekî girîng e. Nûçegihan ji cihê bûyerê, ji edliyeyê, ji salona dadgehê zanyariyan radigihîne û nûçeyê çêdike. Li navendê, edîtor, zanyariya ku hatiye ragihandin divê ji bo weşanê amade bike. Ji ber wê ye ku beriya çûna nûçeyê, divê nûçegihan û edîtor li ser nûçeyê li hev bikin.
- Nûçegihan divê derbarê doza ku wê bişopîne de zanyariyan berhev bike. Heke ku hewce bike, divê nûçeya xwe ya ku wê bi du sê tiştên nû bê temamkirin di komputera xwe de amade bike û ji edîtorî re bişîne.
- Edîtor berpirsê rewşa dawî ya wê nûçeyê ye û divê wê bixwîne, kontrol bike û kêmasiyên wê yên rastnivîsînê û gramerê sererast bike. Dema nûçegihan li dagehê be û pêşketinên nû çêbibe divê van tiştan li nûçeyê zêde bike. Wêne û vîdeoyan divê kontol bike, wan biguherîne û yên nû li wan zêde bike.
- Heke ku derbarê mijarê de ji yekê zêdetir nûçe hatibin çêkirin, divê lînkên wan di nava nûçeyan de bi cih bike.
- Pêşketin, daxuyanî û nêrinên li derveyî salona dadgehê çêdibin, divê li nûçeyê zêde bike an jî dosyayeke nû ji bo nûçeyê vebike.

### *Belgeyên ku divê di nûçeyan de hebin*

- Îdianame, zabitnameya îfadedayînê, zabitnameya danişinê, daxuyanî û îfadeyên aliyan, nêrîna dozgerî ya derbarê esasê dosyayê de, biryarên dadgeha herîmî, biryarên îstînafê, Dadgeha Bilind, Dadgeha Destûrî û yên Dadgeha Mafên Mirovan a Ewropayê (DMME) û yên din.
- Ji bo demên pêş, pêşniyarên mijaran.
- Heke pêwîstî hebe divê nîvîseke çavdêriyê bê nivîsanandin ku tê de nêrîna parêzeran a derbarê danişînê de, bertekên li dijî biryara hatiye dayîn, heke biryareke ku bibe sedema nîqaşê hatibe dayîn nêrînên akademisyenên hiqûqnas, dadkirinên berê yên heman biryar an jî biryarên weke wan dabin bê nivîsandin. Yanî divê ev nivîs rewşa danişînê ragihîne.

### *Ji dûr ve şopandina dozan*

Ne mimkun e ku nûçegihan hemû dadkirinan li cihê bûyerê bişopîne. Di rewşên wiha de nûçegihan dikare bi hiqûqnas, mafparêz, rojnameger, bersûcê ku nehatiye girtin re biaxive û nûçeyekê çêbike.

Hin caran dikare twettên kes an jî saziyên biewle jî bixe nava nûçeyê. Em pêvajoya nûçenivîsînê ya bianetê ya derbarê dadkirina li Dadgeha Manhattanê de ya New Yorkê bi we re par ve dikin.

**Nûçe:**

- Adam Klasfeld: Di Doza Sarrafî de me bi tweetan kêmasiya zanyariyan temam kir
  ***Pınar Tarcan- Navenda Nûçeyan a BIAyê*** *-14ê Kanûna Pêşiyê ya 2017ê*
- Sarraf: Min bertîl dida Çaglayanî, Hakkan Atîllayî bertîl nexwest.
  ***Navenda Nûçeyan a BIAyê-*** *30ê Çiriya Paşiyê ya 2017*

Ew doza ku li dijî "binpêkirina mueyideyên DYAyê li ser Îranê daniye" hatiye vekirin, di nûçegihaniya nifşên nû de mînakeke balkêş e. Doz di nava civakê de weke "Doza Riza Sarrafî" tê zanîn. Bersûcê dozê Hakan Atîlla, Midûrê Giştî yê berê yê Halkbankê, şahid jî karsaz Riza Sarraf bû.

Di nava medyaya berbelav û ya alternatîf de yên ku nûçegihanên wan li Dadgeha Federal a Manhattanê nebûn, pêvajoya dozê bi rêya înternetê şopandin. bianetê doz bi rêya tweetên Adam Klasfeld, nûçegihanê Courtnewsê, Pete Brush nûçegihana Law260ê û Katie Zavaski, nûçegihana Daily Beastê şopand.

Pêvajoya şopandina vê dozê wiha bi rê ve çû:

- Danişîn li gor saeta Tirkiyeyê di 17:00ê de dest pê kir û heta nîvê şevê berdewam kirin. Hesabên Twitterê yên nûçegihanên edliyeyan ên DYAyî hatin şopandin.
- Di dema şopandina dozê de navê Adam Klasfeldî derket pêş. Lê bi taybetî di dema jêpirsîna çepûrast de, îfadeyên ku hatine dayîn bi rêya tweeten rojnamegerên din hatin erêkirin.
- Di nûçegihaniyê de piştrastkirina "çend çavkaniyên cuda heye" lê di vê mînakê de piştrastkirin "bi rêya çend hesabên Twitterê yên cuda" hate kirin.
- Him ji hêla naverokê him jî ji hêla şopandinê dibe ku bibe mijara tezan. Her weha ji hêla înteraktiviyê jî di beşa xwe de mînakeke nû ye.
- Nûçegihanên edliyeyan, pêşketinên diqewimin kêlî bi kêlî bi rêya Twitterê radigihandin û ev pêşketin bi raya giştî re par ve kirin.
- Dema derbarê xalên navxweyî yên Tirkiyeyê û navên siyasetmedaran de pêwistiya nûçegihanên pêvajoya dadkirinê bi zanyariyekê çêbiba, wan ji şopînerên xwe dipirsî.
- Rojnameger û bikarhênerên medyaya civakî yên tirkiyeyî di heman kêliyê de bersiva nûçegihanê ku doz dişopand didan.
- Pêvajoya ku ji hêla polîtîk û hiqûqê ve surreal bû, rêbazeke din li rêbazên rojnamegeriya nifşên nû zêde kir.





## Nûçegihaniya pêvajoya dadkirinê ya li cîhanê

**"(Li welatên Rojava) ji bo nûçegihaniya pêvajoya dadkirinê legal journalism tê gotin. Di rojnamegeriyê de qadeke gelekî girîng e. Divê ev rojnameger hemû jî xwedî formasyona hiqûqî bin û perwerdeyeke baş dîtibin. Li Amerîkaye kesekê/e ku ti zanyariya wî/ê ya hiqûqê nebe, nikare bibe legal journalist."**

Prof. Aslı Tunç, di pêşkêşa xwe ya Atolyeya Nûçegihaniya Pêvajoya Dadkirinê[8] de behsa rewşa nûçegihaniya pêvajoya dadkirinê ya li cîhanê dike. Balê dikişîne ser girîngiya zanyariya hiqûqî ya nûçegihaniya pêvajoya dadkirinê.

"legal journalist him nûçegihaniya edliyeyan û ya bûyerên polîsiye ye, lê li bal me tenê di maneya nûçegihaniya edliyeyan de ye. Li Amerîkayê weke kû hûn dizanin hemû tişt bi dozan bi pêş dikevin. Yanî legal journalist mirovekî/e wisa ye ku dozên mezin gelekî baş rave dike û hemû pêvajoyên hiqûqê dizane.

**"Lê li hin welatan divê parêzer an jî kesên beşên hiquqê yên zanîngehan qedandibin nûçeyên dozan çêbikin. Ji bilî wê nabe ku bibin nûçe. Ev hemû ew mirov in ku li salonên dadgehan nûçeyan çêdikin, ji nûçegihanên pêvajoya dadkirinê re legal ango justice correspondent tê gotin." muhabirlerine."**

8 Tunç, Aslı, Akademisyen Gözünden Yargı Haberciliği, 15ê Tebaxa 2018ê, http://bianet.org/bianet/medya/199996-akademisyen-gozunden-yargi-haberciligi?bia_source=rss, 13ê Sibata 2019ê hatiye bidest xistin.

## Şeş xalên girîng

Rojnameger Saul Sugarmanî[9] ji bo rojnamegerên pêvajoya dadkirinê pirtûka bi navê “Nûçegihaniya edliyeyan bi çi awayî tê kirin: Ji bo rojnamegeran 6 xalên girîng”[10], amade kiriye. Ev pirtûk ji bo nûçegihanên nûçeyên pêvajoya dadkirinê çêdikin û yên nû dest bi vî karî dikin gelekî bifêde ye.

Ferqeke mezin di navbera avahiyên dadgehan ên li Dewletên Yekbûyî yên Amerîkayê û yên li Tirkiyeyê hene. Divê em van li hêlekî bihêlin û vî pirtûkê bixwînin. Rojnameger li Edliyeya Çaglayanê, heke ku ji malbat û xizmên kesên tên dadkirin cih vala bimîne, dikarin bikevin salonên biçûk ên dadgehan û li wir rûnên.

Sugarman ne ji ber biçûkbûna salonên dadgehan gazindan dike, lê gazindan ji biçûkbûna navendên nûçeyan dike. Ev rastiyeke Tirkiyeyê ye jî. Di berdewamiyê de balê dikişîne ser rewşeke din ku ew jî li Tirkiyeyê heye:

**“Bi berdewamiya biçûkbûna navendên nûçeyan re hin dezgehên medyayê bi hinceta ku dozên sansasyonel jî tê de kêm nûçeyan derbarê dozan/ dadkirinan de çêdikin tên rexnekirin. Dema ku nûçegihan berê xwe didin mijarên din an jî dest ji navenda nûçeyan berdidin, bi xwe re bîr/zanyariyên dezgehî yên derbarê çawaniya çêkirina nûçeyên edliyeyan de jî dibin.”**

9 Nûçegihanê edliyeyan ê rojnameya Daily Journalê ye, rojname li San Franciscoyê derdikeve.

10 Sugarman, Saul, How to cover a court trial: 6 tips for journalists, Poynter, 2013.





Ji ber ku rê li ber nûçegihanan vedike me xwest em behsa rêbera Sugarmanî bikin. (Hin cihên ku bi kêrî armanca me nayên, bi taybet ji bo DYAyê ne me cih neda wan beşan.)

## Beriya çûna dadgehê

1. **Bi her kesî re bibin heval:** Heke ku we li ser hiqûqê perwerde nedîtibe, wê zehmet be ku hûn tenê bi lêkolînkirina zabitnameyan hin dozan fam bikin. Li vir pêwistiya we bi parêzerekî/ê heye. Dibe parêzer neaxivin, nêrîna xwe bi we re par ve nekin, lê heke bizanibin hûn ê navên wan di nûçeyê di nenivîsînin, wê bikaribin alîkariya we bikin da ku hûn ji dosyaya dozê fam bike.
   Hûn dikarin ji bo nêrîna wan bigirin serî li dozger û dadweran bidin. Her du jî dikarin behsa pêvajoya heta wê demê bikin. Heke ku kes ji van neaxivin, hûn dikarin mînakeke ji zabitnameyê ji parêzerekî/e din re bişinin û ew ji we re behsa dozê bike.
2. **Ji her pêşketinê amade re bin:** Pêvajoya birêveçûna dozê ya ku ne li gorî bendewariyan pêk tê, yek ji wan pirsgirêkên herî mezin ên nûçegihaniya pêvajoya dadkirinê ye. Dibe ku car caran şahid dereng bimînin. Axavtinên destpêkê dibe ku dirêj bin. Dibe ku doz were taloqkirin. Tekane rêya baş a agahdariya li van tiştan ew e ku li dadgehê dozê bişopînin. Heke ku hûn nikaribin biçin, rêya çareseriyê ya herî baş ji kesekî/e ku li danişînê ye bipirsin. Ji bo zanyariyên zelal, ne tenê ji kesekî/e ji çend kesan bipirsin û zanyariyan werbigirin.
3. **Lêkolîneke baş li ser rê û rêbazên karkirinê bikin:** Heke ku hûn di rê de bin, di be ku înterneta we qut bibe. Weke mînak, me dema doza Apple-Samsungê dişopand, gelek rojnameger û parêzer ji ber ku bi hev re ketin înternetê û barê wê giran bû, me nekarî înterneta belaş a dadgehê bi kar bianiya. Piştî îfadeydayîn qediyan, ji bo di tableta xwe de nûçeyê binivîsim, ez çûm kafeya herî nêzik. Şarja min li ber qedandinê bû. Ji ber pirsgirêkên înternetê û tableta min nedixebitî, beşek ji gotara min jê çû. Beriya dadkirinê li wan cihan binêrin ku piştî dadkirinê hûnê bikaribin biçin lê kar bikin an na. Her weha li înternetê binêrin bê ka hûnê bikaribin bi kar bînin an na.

## Beriya çûna dadgehê

Li gelek avahiyên edliyeyan odeya çapemeniyê heye ku rojnameger dikarin biçin li wir kar bikin. Lê binêrin bê ka hûnê karibin înterneta telefona xwe bi komputerê ve girêbidin an na.

4. **Zû herin:** Heke ku dozeke girîng be, herî kêm saetekê berî ku doz despê bike biçin. Dibe ku hewce bike hûn erebeyê park bikin û ji kontrola ewlehiyê hebe. Pirsgirêka herî mezin jî ew e ku peydakirina cihê rûniştinê ye. Dozên mezin dişibin şevên înê yên li salonên sînemayan. Mirov çakêt û dosyayên di destên xwe de belav dikin û ji bo pênc şeş hevalên xwe hewl didin cihan veqetînin. Di rewşeke wiha de nûçegihan dibe bi saetan li korîdorê yan jî bi kesên derengmayî re li paşê, li ser lingan bimîne.
5. **Bi zimanê taybet ê hiqûqê nûçeyan nenivîsin:** Gelek xwendekar pêwistî bi wan zanyariyan nabînin ku kêlî bi kêlî salona dadgehê çi bûye radigihînin. Gelek ji van diyalogên rûtîn in û ya girîng jî xwendekarekî/e ji rêzê guh nade têgehên qanûnî ango bala wî/ê nakişîne.
   Girîng e ku mirov diyalogên bihêz û yên di hiş de bimîne hilbijêre. Ew diyalog, axaftin û daxuayaniyên ku bersiva "Çima"yê dide yên herî girîng in. Dozgerî çima daxwaz qebûl nekir? Dozdaran çima ji pêşveçûna danişînê ne kêfxweş in? Nûçegihan bi piranî li axavtinên destpêkê û yên dawiyê guhdar dikin. Lewre mijarên sereke li vir tên destnîşankirin. Lê dibe ku car caran ev tişt pirsgirêkan ji bo we çêbikin.
6. **Bila bala we li ser kelûpelên elektronîk be:** Heke ku we li nik xwe komputer biribe, hemû şarja xwe ji bo notgirtina di dema danişînê de xerc nekin. Li şûna vî tiştî lênûsekê bi xwe re bînin. Li gel parastina bataryayê, bi vî awayî hûn bi dengê klavyeyê kesên li dora xwe jî aciz nakin. Heman tişt ji bo telefonan jî rast e: Yan bi temamî bigirin, an jî li hêlekê bihêlin. Car caran edîtor ji nûçegihanan dixwazin ku pêşketinên di dema danişînê de ji wan re ragihinin. Divê ev di asta herî kêm de çêbibe.

## Şopandina danişînan

Di nava şert û mercên asayî de, heke ku biryara nepenîtiyê nebe, dadgeh ji herkesî re vekirî ne. Herkesên ku dixwazin, dikarin danişînan bişopînin.

Rêya herî hêsan a bidestxistina belgeyan, korîdorên edliyeyê û salonên danişinan e. Zanyariyên derbarê dosyayan de yên weke gelo kîja belge ketiye dosyayê, rapora pisporan, rapora tenduristiyê, parazname û yên din hûn dikarin di dema danişînan de bi dest bixin. Rojnameger dikare wan belgeyên ku di dema danişînê de nehatine xwendin ji parêzerên aliyan, ji dozdar û kesên dozlêkirî bi dest bixin.

Li gorî Qanûna Muhakemeya Cezayan, ew dosyayên ku li ser wan biryara nepenîtiyê nebe, parêzerên ku ne alîyê dozê be jî dikare bibîne û lêkolînê li ser bike. Parêzerên ku di dozê de parastina aliyekî dikin, dikarin belgeyên dosyayê li ser Sîstema Agahdariyê ya Tora Dadê ya Netewî (UYAP) bibînin.

Rojnameger dikare rê û rêbazên bidestxistina belge û zanyariyan bibîne. Bisînor be jî dikarin alîkariyê ji berdestên dadgeh û dozgeran bibînin. Ji ber ku di vê têkiliyê de ihtimala "manîpulasyonê" heye, divê rojnameger bi baldarî tevbigerin.

## Zelalî

Zelalî yek ji hîmên bingehîn ê dadkirina adilane ye. Biryara pêşniyar a Komîteya Wezîran a Konseya Ewropayê di 10ê Tîrmeha 2003yê de daye jî di vê çarçoveyê de ye. Biryar derbarê "dana nûçeyên derbarê peyketina cezayan de bi rêya medyayê" de ye.

**"Divê bê dabînkirin ku rojnameger bikaribin bêyî cudabûnê û akredîtasyonê beşdarî danişinên vekirî yên li dadgehên gelemperî û belavokên fermî yên gelemperî bibin. Heke ku li gorî Xala 6em a Girêbestê ya derbarê dadkirina adilane de pêwistiyek çênebe, divê ji danişinan neyên derxistin."**

## Notên ji bo nûçegihanan

- **Avahiyên edliyeyê nas bike:** Divê nûçegihanê edliyeyan-yên pêvajoya dadkirinê beriya hert tiştî bizanibe ku avahiya edliyeyê nas bike. Bizanibe çi kar li ku tê kirin. Divê nevê bizanibe ku polîs gumanbaran li ku digirin, îfadeya wan li ku distînin, kîjan dozger bi kîjan mijarê re mijûl in, kîjan dadgeh li kîjan dozan dinêrin.
- **Kesên ku li edliyeyê kar dikin nas bike:** Naskirina dozger û dadweran tenê dibe ku ne bes be. Heke ku têkiliya nûçegihanî/ê bi berdestiyên dozger û dadweran û bi polîsên li qereqola edliyeyê re hebe, wê bikaribe bi hêsanî zanyariyên derbarê nûçeyan de bi dest bixe.
- **Ji her beşî parêzeran nas bike:** Ji ber wan serweriyên ku di Qanûna Mikameya Cezayan de hatiye diyarkirin, parêzer êdî dikarin bi hêsanîtir îfadeyan bi dest bixin. Bi rêya Sîstema Agahdariyê ya Tora Dadê ya Netewî dikarin li dosyayan binêrin, zûtir xwe bigihînin îdianameyan. Têkiliyeke xurt a bi parêzerên wan dosyayên ku nûçegihan wan dişopîne, wê bihêle ku bi hêsanî xwe bigihîne belgeyan. Dema nûçegihan ji her beşî parêzeran nas bike wê ev tişt rê li ber bidestxistina nûçeyên cûrbecûr veke.
- **Pisporan nas bike:** Hiqûq di dawiya dawiyê de qadeke tenkîkî ye ku pisporî jê re pêwîste. Heke ku nûçegihan akademisyen û pisporên li qadê nas bike wê bi karibe bi hêsanî xalên girîng û yên sereke ên dosyayekê fam bike û zanyariyên rast ji bo civakî ragihîne.
- **Dosyayan bixwîne:** Dibe ku îdianame kurt bin jî lê dibe ku gelekî dirêj û tev li hev bin jî. Di rewşeke wiha de nûçegihanê ku neçare nûçeya xwe zû bi zû binivîse, divê di serî de li hejmara bersûcan, cezayên ku ji bo wan tê xwestin û tohmetan binêre. Piştî vî tiştî dikare li wê beşê binêre ku kurteya îdianameyê lê hatiye nivîsîn. Li vir dikare fam bike ku bê sedema tohmetkirinan çiye. Xwendina hûr û kûr piştî ku nûçeya pêşiyê hate weşandin divê bê kirin. Piştî ku îdianame hat nivîsandin vê carê dikare tevahiya dosyayê bi dest bixe, tiştên di nava wê de hatine nivîsandin bixwîne, lêkolînê li ser belge û delîlan bike. Bi vî awayî nûçegihan dikare mijarên ku nûçegihanên din nedîtiye bibîne û wan bike nûçe.





**“Divê dezgehên erkdar li gor derfetan û li ser daxwaza rojnamegeran dîrokên danişînan, ithamnameyan, îdianameyan û belgeyên din ên ji bo ragihandina nûçeyên yasayî dabin bikin. Bêyî ku cudabûnê bixin nav, divê destûr bidin hemû rojnamegeran ku bikaribin mînakeke ji biryarên dadgehên ji raya giştî re hatine aşkerekirin, bidest bixin. Divê rojnameger bikaribin van biryaran li nava gel belav bikin û wan ragihînin.”**
**(Biryara Konseya Ewropayê, Xala 15ê)**

## Lêkolîna li ser dosyeyan

Nûçegihanê/a pêvajoya dadkirinê divê bi awayekî hûr û kûr lêkolînê li ser wê dosyayê bike ku doza wê dişopîne.

Şopandina danişînan dibe ku nûçeyê bi rêkûpêktir bike lê heke ku lêkolîn li ser dosyeya dozê neyê kirin û nûçe bê nivîsandin, dibe ku ev nûçe kêm be yan jî xeletî tê de hebe.

Ji ber kar û barê zêde, car caran lêkolînkirina dosyayên fireh û mezin (Weke yên dozên Ergenekon, Balyoz, KCK û Dinkî) ne hêsan e lê nûçegihanê pêvajoya dadkirinan bi rê u rêbazên ku pêş xistiye dikare van pirsgirêkan ji holê rake.

Heke ku ji serî de dozek nehatibe şopandin, dibe ku dosya ji dawiyê ber bi pêşiyê ve were xwendin. Bi vî awayî dikare pêvajoya dadkirina wê dosyayê baştir fam bike.

Di dema lêkolînkirina pêşiyê de girîng e ku nûçegihan li teblîgatnameyan, navên aliyan, dîrokên teblîgatkirinan û dîrokên karên din ên rê û rêbazî binêre.

- **Heke ku ji serî de dozek nehatibe şopandin, dibe ku dosya ji dawiyê ber bi pêşiyê ve were xwendin. Bi vî awayî dikare pêvajoya dadkirina wê dosyayê baştir fam bike.**
- **Di dema lêkolînkirina pêşiyê de girîng e ku nûçegihan li teblîgatnameyan, navên aliyan, dîrokên teblîgatkirinan û dîrokên karên din ên rê û rêbazî binêre.**
- **Divê bi baldarî li raporên pisporan û îtirazên li hemberî van raporan bixwîne û wan bide ber hev. Divê lê binêre ku pispor kî ne, çi taybetmendiyên wan ên profesyonel hene û têkiliyên wan bi kê re hene.**
- **Bi parêzerê dozê re delîlan binirxînin, heke ku îdiaya delîlên kêm hebin van îdiayan jî binirxînin û hewl bidin di çarçoveya xebatên rojnamegeriyê de van delîlan bi dest bixin.**
- **Bi lêkolîna li ser dosyayê re di heman demê de divê nûçegihan bi xizmên bersûc -hebe bi yên dozdar re- biaxive. Di vê pêvajoyê de divê li gorî pîvanên hurmeta li mafên şexsî tevbigere.**

Divê bi baldarî li raporên pisporan û îtirazên li hemberî van raporan bixwîne û wan bide ber hev. Dibe ku gelek raporên pisporan ên ji nîqaşê re vekirî hebin.

Em ê li vir bûyereke ku di Tebaxa 2018ê de çûbûye weke mînak binivîsin. “Şîrketa Apple-ê bi sedema ku ‘kelûpelên sexte’ difiroşe, nivîsa hişyariyê şandiye şîrketa bi navê BİMê ya xwedî rêzemarketan e. Li ser vê rewşê şîrketa BİMê daxuyaniyek daye û gotiye ‘dozgeriyê wezîfeya lêkolînê daye pisporekî û di encamê de hatiye zanîn ku kelûpelên navborî orîjînal in’.”[11]

Aliyên vê bûyerê di nava civakê de tên naskirin, ji ber wê ye ku medyayê ev bûyer kiriye nûçe. Dibe

11 Diken Haber Merkezi, BİM’den ‘Ürünler sahte’ diye ihtarname çeken Apple’a: Bilirkişi ‘Orijinal’ dedi, 31ê Tebaxa 2018ê, http://www.diken.com.tr/bimden-urunler-sahte-diye-ihtarname-ceken-applea-bilirkisi-urunler-orijinal-dedi, 1ê Kanûna Pêşiyê ya 2018ê hatiye bidest xistin.

gelek cureyên vê nûçeyê derkeve pêşberî me. Ji ber vê sedemê, divê raporên pisporan bi baldarî werin xwendin û lêkolîn li ser wan bê kirin.

**Bi parêzerê dozê re delîlan binirxînin, heke ku îdiaya delîlên kêm hebin van îdiayan jî binirxînin û hewl bidin di çarçoveya xebatên rojnamegeriyê de van delîlan bi dest bixin. Wê çaxê dê nirxê nûçeya ku hatiye çêkirin jî bilindir bibe.**

Yek jî divê rojnameger di dosyayan de li wan nivîsan binêre ku saziyan ji hev re nivîsandiye û şandiye. Weke mînak, di dosyeya qetlîama 10ê Çiriya Pêşiyê de di nava nivîsên di navbera saziyan de derketiye holê ku zanyariya çalakiya bombeyî la li hemberî Mitînga Aştiyê ya li Enqereyê dihate zanîn, lê digel vê jî ti tiştek nehatiye kirin. Heke ku nûçegihan yek bi yek van belgeyan bixwînin wê nirxê nûçeyên wan bilindtir bibe.

## Di nûçeyan de nivîsandina çavkaniyan

Li Tirkiyeyê beşek mezin ji nûçeyên pêvajoya dadkirinê edîtor bêyî ku çavkaniyan nîşan bidin, li navenda nûçeyan çêdikin. Heke ku neyê zanîn kê nûçe çêkiriye û çavkanî neyên diyarkirin baweriya li wê nûçeyê kêmtir dibe û dihêle bi wî çavî li nûçeyê binêrin ku dixwaze manîpulasyonê çêbike yan na.

### Çavkaniyên nûçeyan

**Ne diyar: %32**
**Ajans: %19**
**Servis: %11**
**Nûçegihan: %37,3**

Lêkolîn li ser nûçeyên rojnameya Hurriyet, Sabah, Radikal, Cumhuriyet, Zaman û Yeni Şafakê yên di navbera salên 2004 û 2008ê de hatine kirin. Di encamê de xebata bi navê *“Pêşkêşkirina Nûçeyên Derbarê Dadkirinê De Yên Di Çapemeniya Nivîskî Ya Tirkiyeyê”* hatiye amadekirin –mixabin xebatên bi vî awayî her gav çênabin-. Ji bo vê xebatê, lêkolîna li ser 1215 nûçeyan hatiye kirin. Hatiye dîtin ku di 394 nûçeyan de çavkanî nehatine diyarkirin, yanî ji sedî 32,4ê nûçeyan

bêyî ku çavkanî di wan de bên diyarkirin hatine weşandin.[12]

Encameke vê xebatê ya ku cihê kêfxweşiyê ye heye. Ev jî ew e ku em dibînin hejmara nûçeyên rojnamegeriya lêkolîner ên bi navê nûçegihanan hatine weşandin zêde dibin.

**!**

**Divê neyê ji bîr kirin, nûçeyeke ku bi awayê çawalêhato hatiye çêkirin, gelek kêmasi tê de hebin, dema biçe ber destê edîtorî/ê dibe bi wan agahiyên nehatine pesendkirin "temam" bibe û bê weşandin.**

Divê em vî tiştî ji bîr nekin, heke nûçeyek li gorî rê û rêbazên rojnamegeriyê bê çêkirin, dema çû ber destê editorî/ê wê bi hesanî nekaribe guhertinan tê de bike.

Ji ber rola krîtîk a medyayê, weke li her qadên din, divê di nûçegihaniya pêvajoya dadkirinê de jî bêyî dîtina belgeyan nûçe neyên çêkirin.

Rojnameger ger çavkaniya nûçeya wî alîyên dozê, dozger an jî parêzer be jî – bi taybet jî dibe ji ber vê rewşê- di mijara manîpulasyonê de ji her gavê bêhtir baldar be.

Divê her agahiyên ku aliyên dozê dane, di dosyeya dozê de hebin, heke ku biryara veşartiyê li ser ne be nûçegihan dikare dosyayê bi dest bixîne.

Heke ku bêyî dîtina belgeyê zanyariyek hatibe bi dest xistin û divê bi lez û bez ev zanyarî di nûçeyê de bê belavkirin, divê wê

**!**

**Nûçeyeke pêşî û paşiya wê diyar, çavkaniyên wê baş, ji bo dahatûyê dibe mohrek.**

gavê nûçegihan dikare pêşniyarê li wî/ê kesî/ê bike ku di nava nûçeyê de navê wî/ê weke çavkanî binivîse. Çavkaniyên ku jê re hatibe gotin wê navê wî/ê di nûçeyê de bê nivîsandin, wê nikaribe bi hêsanî zanyariyên şaş/nerast bide. Nabe ku ji ber lez û beza nûçeyê, ji ber wê daxwazê ku nûçeyê beriya nûçegihanên din binivîse, zanyariyên ne piştrastkirî biweşîne.

"Ji bilî rojnameya Radîkalê ti rojnameyeke din hemû nivîsa Hrant Dînkî ne weşand ku Dînk ji ber wê li gorî Xala 301ê dihate dadkirin. Di vê bûyerê de mirov dikare bibêje, pêşkêşiyeke wisa çêbûye ku hiştiye xwendekar gotinên Dînkî yên bûne sedema tohmetkirinê, perçe perçe û ji hev qut binirxînin."[13]

Ji xwe ew nûçeyên ku li medyayê hatin belavkirin hiştiye nêrînek çêbibe û vê jî pêvajoya kuştina Hrant Dinkî hesantir kiriye. Doza kuştina Dînkî ji sala 2007ê û vir ve berdewam dike. lê beşek ji medyayê vê dozê tune dihesibîne.14 Beşek ji rojnamegeran doza Dînkî dişopînin, bi parvekirinên kesên ji serî de dişopînin danişîn tê şopandin.

## Kuştina Hrant Dinkî û doza wî

Rojnamegerê bi eslê xwe ermenî û ji Tirkiyeyê ye. rojnameya Agosê ava kiriye. 19 Kanûna Paşiyê ya 2007ê, derdora saet 15:00 li ber avahiya rojnameya Agosê ya li ser Kolana Halaskargaziya Şîşliyê rastî êrîşeke çekdarî hatiye û hatiye kuştin. Wê gavê berpirsê giştî yê weşanê bûye. Dink cara pêşiyê ji ber wê nivîsa di rojnameya xwe de weşandiye bûye hedef ku nivîsê digot Sabiha Gokçen, keça manewî ya Mustafa Kemal, bi eslê xwe ermenî bûye. Paşê bi îdiaya ku heqaret li tirkîtiyê kiriye ji ber xala 301ê ya Qanûna Cezayan a Tirkan (TCK) hatiye dadkirin. Di vê demê de bêhtir gef lê hatine xwarin. Digel ku pisporan gotiye di nivîsa wî de heqaret nehatiye kirin, ceza lê hatiye birîn. Piştî gefên di dema dozê de û nûçeyên li rojnameya Agosê hatin weşandin, çapemeniyê ew weke hedef nîşan daye. Digel ku ji ber ewlehiya jiyana xwe metirsî pê re çêbûbe jî ji welêt veneqetiya ye. Beriya ku bê kuştin bi hefteyekê nivîsek bi ser navê Diltirsiya Kewan weşandibû. Di vê nivîsê de behsa pêvajoya hedefnîşandan û gefan kiribû.

Di roj û mehên piştî kuştina wî de derketiye holê ku saziyên emniyet û istixbaratê gefên hatine xwarin û zanyariyên derbarê kesên Dînk kuştine de dizanîbûn. Lê ji bo Dînkî biparêzin tiştek nekirine, zanyarî veşartine û çav ji kuştinê re girtine.

12 Tunç, Aslı, Türkiye'de Yazılı Basının Yargıya İlişkin Haberleri Sunumu, Kalem, Seda (der.), Adalet Gözet: Yargı Sistemi Üzerine Bir İnceleme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Hejmar 283, Kanûna Pêşiyê ya 2009ê.

13 Tunç, Aslı, a.g.e.

14 https://bianet.org/bianet/insan-haklari/204570-hrant-dink-cinayeti-davasinin-12-yillik-kronolojisi

## Şopandina hemû qonaxên bûyerê

Nûçegihanên nûçeyên pêvajoya dadkirinê çêdikin, divê hemû qonaxên wê dozê bişopîne ku nûçeyên li ser wê di weşîne. *(bnr. pêvek 1)* Heke nûçegihan pêvajoya lepirsîn û dadkirinê ya kesekî/ê kiribe nûçe, -çiqas berdewam dike bila bike- divê ji civakê re ragihîne ku bê wî/ê kesî/ê beraet kiriye yan na, ceza xwariye yan na. Ev jî erka nûçegihan e.

Erk û berpirsiyariya nûçegihanên nûçeyên pêvajoya dadkirinê çêdikin e ku divê ji civakê re ragihîne bê doza ji Istinaf/Dadgeha Bilind re hatiye şandin hatiye qebûlkirin an na, birine Dadgeha Destûrî / Dadgeha Mafên Mirovan a Ewropayê an na, di çi qonaxê de biryareke çawa hatiye standin, biryar pêk hatine yan na.

Kelûpela herî girîng a nûçegihanên pêvajoya dadkirinê ajanda ne ango lênûsk in. Ne tenê ji bo dîrokên danişînan binivîsin pêwîste. Her weha ji bo bizanibe di kîjan dozê de li bendî kîjan belgeyê ne û wê kengî bikeve dosyeyê. Raporên pisporan, îfadeyên şahidan û belgeyên din ên weke wan kengî ketine nava dosyeyê de. Ev tişt dihêle ku nûçeyên gelekî girîng bi dest bixe.

### Pêvajoya dozên cezakirinan

- Lêpirsîn
- Pêketin
- Nêrina dawiyê ya li ser dozê
- Biryar
- Îtiraz
- Istinaf
- Temyîz
- Dadgeha Destûrî
- Dadgeha Mafên Mirovan a Ewropayê





# Zimanê nûçeyan û hiqûqê

Divê hemî nûçegihanên li ser pêvajoyên dadkirinê nûçeyan çêdikin bizanin ka “girtin” çi ye. Li gor Qanûna Mihakemeya Cezayan, di wan rewşên ku çêdibe bersûc bireve, delîlan tine bike an jî qismekê delîlan paqij bike dikare biryara girtinê bê dayin.

Dadger dikarin biryara girtinê bidin. Ev tedbîreka gelek giring ya Mihakemeya Cezayan e. Dadger dikarin bi vê yekê heta şert misaîd bibin û biryara sûcdarbûn an nesûcdarbûnê biryarek bê dayin azadiya kesan asteng bike.

Gelek caran di dadkirina kesên girtî û negirtî de bêedaletî tê kirin. Ji ber nûçeyên alîgir ên medyayê rewşeka welê çêdibe ku kesek li şûna ne-girtî bê dadkirin wek girtî tê dadkirin. Piştî dakirinê çêdibe eşkere bibe ku bersûc an gumanbar ne sûcdar e lê dîsa ew demê wî/wê bi girtîbûnê boriye.

Medya dikare bi nûçeyên wek “ew kesên ev sûc kirîn çawa dikarin

### Girtîbûn

**Ji dema astengkirina azadiya bersûc an gumanbaran dest pê dike. Heta serbestbûn an jî mehkûmbûnê dewam dike.**

li derve bigerin” fikreka neyînî çêbikin. Dema behsa “kesên li derve digerin” tê kirin, gelek caran behs li ser wan kesan e ku dadkirina wan nehatiye dest pê kirin. Çêkirina van nûçeyan binpêkirina nîşanên bêsûciyê ye.

Di gelek rewşan de dikare nûçegihan hêrs bibin. Lê dîsa jî çêkirina guvaşê, zererê dide balansên dadkirina adilane. Pêşniyar ew e ku divê nûçegihan û edîtor ferqa girtî û ne-girtîbûnê bi zelalî bizanin û li gor wê tev bigerin.

## Du mînakên ji bo mijara heqiyê ya di nûçegihaniyê de

12ê Îlona 2016ê, hemşîreya bi navê Ayşegül Terzi, dema ji nobetê vedigeriya nobedarekê bi navê Abdullah Çakıroğlu, ji ber ku hemşîreyê şortek wergirtiye pehînek lê dabû. Hemşîreyê gilîya sûcî li nik dozgeriyê kiribû. Piştî kampanyayeka berfireh, 17ê Îlonê Çakiroglu hatibû desteserkirin û berdan. Piştî berdana wî kampanyaya li dijî Çakirogluyî berfirhtir bû û 19ê Îlonê dîsa hat desteserkirin û girtin. 26ê Çiriya Pêşiyê: Tehliye, 27ê wê mehê: Nerazîbûn, 28ê Mehê dîsa desteserkirin...

Çakiroglu bi sûcên "Anstengkirina bikaranîna azadiya ji bo fikir, bawerî û biryarê", "Sivik-kirina kesan an jî ji bo kîn û dijminiyê tehrîkkirina civakê" û "heqaret" hat dadkirin. Dozgerî/ê xwest ji 2 sal û 3 mehan heta 8 salan ceza lê bê birîn. Piştî dadkirinê ji bo Çakiroglûyî 3 sal û 10 meh cezayê girtinê hat dayin. Parêzeran îtiraz kirin. Digel ku kiriyarên Çakiroglûyî medyakar hêrs kiriye jî divîya wan qaîdeyên bingehîn ên hiqûqê binpê nekiran.

2017ê li Ataşehîra Stenbolê êrîşkarekî kulmek li jineka serî-nixamtî daye. Nivîskarê rojnameya Starê Ersoy Dedeyî bûyera "pehînê" û bûyera kulm-lê-danê danîne ber hev.

"Ji bo êrîşkarê ku li Ataşehira Stenbolê kulmek li jineka sernixamtî dayî biryar hatiye dayin...Ji xwe ew jî hat paşdedan... Ev qas sal in ku bersûc im, min carekê jî nedîtiye welê wek bayê hatibim dadkirin... Doz, gilîya sûcdariyê, îdianame, doz û welhasil pêvajo didome lê wey mala teyê dozek hima ji nişkê ve temam bû. Ceza? Ceza nîne... Lawê min careka dî neke! Temam. Nexwe ji bo li sîstema dadkirinê bi lez bixebite divê jineka nixamtî bi pehîn û kulman bê bingavtin..."[15]

15 Dede, Ersoy, Şortlu kıza tekme ve başörtülü kadına yumruk, 3yê Çiriya Paşiyê ya 2014ê, https://www.star.com.tr/yazar/sortlu-kiza-tekme-ve-basortulu-kadina-yumruk-yazi-1271042, 13ê Sibata 2019ê hatiye tikandin.

## Pêngavên lêpirsîn û pêketinê

Du beşên mihakemeya cezayî hene: Peyketin û lê pirsîn. Di nûçeyan de em dibînin ku tê gotin "bi doza ku dihat dadkirin, X hatiye girtin." Lê heke em ji nêzîk ve li bûyerê binêrin em ê bibînin ku piraniya caran, doz nehatiye vekirin. Lêpirsîn didome û xeletiyeka teknîkî hatiye kirin.

## Rêbaza pêketin, lêpirsîn, desteserkirin, îfade-standin û jêpirsînê

**Pêketin, peyketin:** Ew dem e ku ji qebûlkirina îdianameyê dest pê dike heta eşkerekirina biryarê didome.

**Lêpirsîn:** Ew pêvajo ye ku ji dema aliyên rayedar ji sûcekê dikevin gumanê dest pê dike heta amadekirina îdianameyê didome.

**Desteser-kirin:** Ew pêvajoya demkî ye ku li gor qanûnan azadiya kesên hatîn girtin bi awayekê saxlem û ewle tê astengkirin ku dozger ji bo wan biryarê bide an serbest bibe.

**Standina îfadeyê:** Ew dem e ku aliyên ewlehiyê an jî dozgerên komarê li ser sûcan guhdariya bersûcan dikin.

**Jêpirsîn:** Ew pêvajo ye ku li ser sûcekê dadgeh an jî dadger guhdariya gumanbar an jî bersûcên sûcekê dikin.

**Girtin:** Ew kiriyar e ku kesên delîl, guman û daneyên xurt hene ku metirsiyê li ser civakê, kesan û rêk-û-pêkiya civakê bikin, ji beriya ku bêne desteserkirin an jî kontrolkirin bi awayekê demkî azadiya fiîlî tê astengkirin.

**Bersûc:** Ew kes in ku ji dema pêketinê heta dayina hikimî, di bin gumana sûcdariyê de ne.

**Gumanbar:** Ew kes in ku dema lêpirsînê de, di bin gumana sûcdariyê de ne.

Di pêvajoya dadkirinê de, wek edetî pêşiyê dozger lêpirsînê didin dest pê kirin. Paşê ji bo îfade-standinê bangî hin kesan dike an jî biryara desteserkirina wan dide. Hingê jî îfadeya wan distîne. (Vê paşiyê piraniya caran kes têne desteserkirin)

Heke di dema lêpirsînê de dozger biryarê bide ku ew kes divê bê girtin, dozger wî/wê kesê/î ji bo dadgeriya sûlh û cezayî dişîne.

Medya piraniya caran vê pêngavê bi vî awayî dike nûçe: “Kesê/a ku dihat dadkirin bi şertên kontrola edlî hatiye berdan.”

Lê belê hingê hê dadkirinê dest pê nekiriye. Dadger dikare biryarê bide ku ne hewce ye ew kes bê dadkirin. Ji bo bi kontrola edlî kesek bê berdan dadger li daxwazên dozgeran dinêre, li gor daxwazên wan û bûyerê biryarekê dide.

***Gumanbar û bersûc tê tevlihevkirin***

**Dozgerek nikare biryarê bide ku kesê bi navê X bersûcek e. Di wê dema dozger lêpirsînê dike de, X bi tene gumanbar e. Da ku X bibe bersûc divê îdiname bê amadekirin û qebûlkirin. Heta doz diqede X dê bibe bersûc.**





## Zimanê nûçeyan

Xebatek hatiye kirin. Lêkolînek li ser heft rojnameyên neteweyî yên 2004-2008ê de derketîn hatiye kirin. Di Pêşkêşiya li ser *Nûçeyên Li Medyaya Nivîskî yên Li Ser Pêvajoya Dadkirinê* de, diyar bûye ku her ku diçe zimanê medyaya Tirkiyeyê xera dib.[16]

Eşkere ye ku ji sala 2004ê ve zimanê nûçeyan, ji bo pêvajoyên dadkirinê her ku diçe xerabtir dibe. Di lêkolînê de nûçeyeka rojnameya Hurriyetê heye. Di nûçeyê de hatiye diyarkirin ku mankenek digel du mêran çûye odeya xwe. Di nûçeyê de gotinên karmendên ewlehiyê wek rast bin hatiye qebûlkirin. Bi awayekê welê hatiye nivîsîn ku dikare bandorê li pêvajoya dadkirinê bike.

Dîmên mankenê ji bo medyayê hatiye şandin. Doz hatiye vekirin. Di lêkolînê de hatiye eşkerekirin ku bi nêrîna exlaqperest hatiye nivîsîn û “kiriyara(şandina dîmenan) rast” hatiye nîşandan.

Di sala 2018ê de bûyerên Ednan Xoce(Adnan Oktar), kuştina Şule Çetê, hevberdana Sinem Gedîkê û Mustafa Cecelîyî qewimîn. Medyayê ji bo van bûyerên zimanekê hişk û kirêt bi kar hîna.

16 Tunç, Aslı, a.g.e.

!

**Doz:** Ew pêvajo ye ku ji bo armanc û biryarekê daxwaz ji organekê dadkirinê tê kirin. Piştî vê yeke ew organ li ser mijara daxwaz hatiye kirin çareseriyekê dibine biryarekê dide.

**Rûniştin:** Ew kiriyarên in ku ji bo dadkirinê di wê roja dadgehê biryar dayî de tene kirin. Divê gotina "paşdedana rûniştinê" neye bikaranîn. Ji bo nimûne li şûna bê gotin "rûniştin ji bo 5ê Adarê hat paşdedan" divê bê gotin "rûniştin 5ê Adarê ye."

**Biryar:** Ew biryara piştî dadkirinê ye.

## Nûçeyên li ser operasyonan

Prof. Dr. Aslı Tunç, li ser operasyona li Adnan Oktarî, 17ê Tîrmeha 2018ê hatî kirin dibêje "seksîstî, mêtingerîya dînî, tabloyên laşe tazî, qesir, tiştên polîsîye, tevgerên ji bo firarê, her tişt bi hev re"

**"Sansasyonel-kirin dikeve ber çavê mirovan. Welê tê diyarkirin ku wekî nûçegihan bi xwe di wê deme de li wê dere bûye. Adnan Oktar direve. Polîs wî digire. Ji 15 nûçeyan çavkaniya 6 nûçeyan nîne."**[17]

Prof. Dr. Tunçê ji bo xebata xwe pirsiye:"Te nûçe ji kê bihîst? Gelo tu li wê dere bûyî? Kê nivîsî, nûçeya navenda nûçeyan e an ajansan weşandiye, gelo nûçeyeka taybet e?"

Gökçer Tahincioğlu nûçegihanê pêvajoyên dadkirinê ye. Rexneyên wî yên li ser operasyona Adnan Oktarî ji bo nûçegihanan wek rêberekê ye:

"Heke biryara tedbîrê ji bo mal û milken Adnan Oktarî hatibe dayin. Ji bo kîjan mal û milken wî biryar hatiye dayin divê ew bê eşkerekirin. Ez bi hişmendiya kevin dixebitim. Divê bizanim ku bikarim li dosyeyê binerim.

"Malê Adnan Oktarî hatiye desteserkirin. Lê ez nizanim çi malen wî hene. Bi tene ez dizanim, mehaneya wî 3.500 lîre ne. Wê jî ji jêpirsîna dadgeran dizanim. Gelo nûçegihanek heye ku çûbe Dadgeha Karî? Na. Gelo kesek heye ku wî/wê hakimî/ê binase. Hakimiyeta li dadgehê welê dike ku hûn bikarin van teqîb bikin."[18]

17 Tunç, Aslı, Akademisyen Gözünden Yargı Haberciliği, 15ê Tebaxa 2018ê, http://bianet.org/bianet/medya/199996-akademisyen-gozunden-yargi-haberciligi?bia_source=rss, 13ê Sibata 2019ê hatiye bidest xistin.

18 Tahincioğlu, Gökçer, Gazeteci Gözünden Yargı Haberciliği, 16ê Tebaxa 2018ê, http://bianet.org/bianet/medya/200032-gazeteci-gozunden-yargi-haberciligi, 13ê Sibata 2019ê hatiye bidest xistin.

# Maf û berpirsiyarî

Komîteya Wezîran ya Yekîtîya Ewropayê ji bo pêketina cezayan gelek biryaran dide û bi rêya medyayê, civakê jê agehdar dike.[19]

Ev kar ji ber wê yekê tê kirin ku li gor xala 10. a Hevpeymana Mafên Mirovan a Ewropayê mafê civakê heye li ser bûyerên civakê eleqedar dike agehdar bibe.[17]

Divê em bînin bîra xwe ku Tirkiyeyê jî hevpeymana Mafên Mirovan a Yekîtîya Ewropayê îmze kiriye. Li gor xala 6/2 û 8. mafê parastina nîşanên bêsûciyê û dadkirineka adilane ya kesan heye.[20] “Her kesên ku bi sûcekê têne sûcdarkirin, heta ku sûcdariya wan tê piştrastkirin, ew bêsûc in.” (Hevpeyman:6/2)

19 Avrupa Konseyi, “Ceza Yargılamalarının Yayımlanmasına İlişkin Hukuki Kuralların Düzenlenmesi” ile İlgili Tavsiye Kararı No. R, 2003, http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/ef6bf8e9-52db-48c0-b533-281bf50f1fa3.pdf, 13ê Sibata 2019ê hat bidestxistin.

20 Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 2010, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf 14ê Çiriya Paşiyê2018ê hat bidest xistin.

## Mafê rêz û hirmeta li jiyana taybet û jiyana malbatî

Dema ku agahiyên taybet ên li ser bersûc û gumanbarên dozeka didome tê kirin divê li gor xala 8. a Hevpeymana Mafên Mirovan a Yekîtîya Ewropayê jiyana taybet bê parastin û rêz li jiyana malbatî bê girtin.

!

**Mafê her kesan heye ku rêz li jiyana wan a taybet, jiyana malbatî, warê wan û peywendiyên wan ên nivîskî bê girtin.**

Divê dema rojnameger li ser gumanbar, bersûc, girtî, qurbanî û şahidan nûçeyan çêdikin hessas bin. Divê bala xwe bidin ser wê yekê ku bi nûçeyê zerer negihe ti kesan.

Divê rojnameger bala xwe bidinê ka ew agahiyên kesane metirsîyekê çêdike an na. (Xala li ser peyketina cezayan a pêşniyarkirî ya 8. a Komîteya Wezîran ya Yekîtîya Ewropayê)

## Mafê Serastkirinê û bersivdanê

“Dema peyketina sûcan de heke kes di nûçeyan de hatibin reşkirin(bi awayekê xerab hatibe nîşandan) mafê wan heye ku bersivê bidin an jî agahiyê bidin rastkirin. Mafê wan heye ku bûltenên ji bo çapemeniyê yên Emniyet û berpirsiyarîyên edlî jî serast bikin. (Xala li ser peyketina cezayan a pêşniyarkirî ya 9. a Komîteya Wezîran ya Yekîtîya Ewropayê)

## Nîşanên bêsûciyê

**“Heta biryara sûcdariya kesan neyê dayin ew nikare wek sûcdar bêne hesibandin.” (Qanûna Bingehîn 38/4)**

**“Her kesên ku bi sûcekê têne sûcdarkirin, heta ku sûcdariya wan tê piştrastkirin, ew bêsûc in.” (Hevpeymana Yekîtîya Ewropayê, Xala 6.)**

### *Di nûçeyan de nîşanên bêsûcîyê gelek caran tê binpêkirin*

Sala 2017ê dema operasyona ByLockê hatî kirin li ser I.Tyî nûçeyên bi vî awayî hatin nivîsîn: Ji bo FETOyê tevna peywendiyan wî daniye. Tyê ByLockçî[21] têkilî bi anarşîstên Gezîyê û PKKyê ve hebûye."

Piştî van nûçeyan sê mehan I.T. li girtîgehê ma. Paşê diyar bû ku di lîsteyan de xeletî hatiye kirin û I.T. serbest bû.

Di vê pêvajoyê de li ser I.Tyî ji ber ku qinaetek neyînî hat çêkirin karê wî ji destê wî çû, mirovên wî jê sar bû, ji ber ku biryar dê bê temyîzkirin hê jî derketina derveyî Tirkiyeyê jê re qedexe ye.

Dema I.T. desteserkirî bû, diyar dibe ku nûçegihanan hay ji mafê wî yê parastina nîşanên bêgunehiyê nebûye. Wan lêkolîn li ser çavkaniyê nûçeyan nekiriye.

Îhtimaleka mezin çavkaniya nûçegihanan bi tenê polîs bûne. Lê heke wan lê binêriya dê di dosyeya wî de bidîtîya ku "ji ber ku ByLock bar kiriye" wek endamê FETOyê hatiye qebûlkirin.

**Ji ber ku binpêkirina mafê nîşanên bêsûciyê herweha mafê dadkirina adilane jî binpê dike, mafên bingehîn ên mirovan bi vî awayî tê binpêkirin.**

Divê nûçegihanên pêvajoyên dadkirinê bi awayekê gelek ciddî li çavkaniyên xwe binêre. Heta ku ew mecbûr in vê yekê bikin. Ji beriya dîtina belgeyên lêpirsînê, bi tenê bi agahiyên hatîn bihîstin dema ku nûçe têne nivîsîn dikare rewşeka welê çêbike ku êdî neyê telafîkirin.

### Nîşandana nav û dîmenan

- Navê gumanbaran divê neyê nivîsîn. Navê bersûcan jî bi awayekê girtî tê nivîsîn. Navê wan kesên ji aliyê civakê ve têne nasîn; sîyasetmedar, nivîskar, stranbêj, lîstikvan di her rewşê de bi awayekê eşkere tê nivîsîn.
- Divê nav û dîmenên zarokên gumanbar an jî bersûc di nûçeyan de neyên nîşandan û nivîsîn.
- Di wan rewşan de ku nûçe dikare tesîrê li kesayetiya zarokan bike, divê destûr ji malbata wan bê standin.[22]
- Divê nav û dîmenên jinên ku êrîşa zayendî lê hatiye kirin bêyî destûra wan neyê nivîsîn an jî nîşandan.[23]
- bianet, nav û dîmenên wan kesên ji 18 saliyê biçûktir û jinên tûndkarî lê hatî kirin an jî êrîşeka zayendî lê hatî kirin nanivîse, nîşan nade.
- Ji ber nûçeyên berê yên bianetê, gelek daxwaz ji wan kesên navê wan di nûçeyan de hatî nivîsîn heye ku navê wan bê rakirin. Heta bi mijarê ve ne têkildar be bianet kesan û dîmenên wan bi eşkereyî naweşîne.

21 Di nûçeyê de nav bi awayekê eşkere hatiye nivîsîn. n.n.

22 Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Türkiye Gazetecilik Hak ve Sorumluluk Bildirgesi, https://www.tgc.org.tr/bildirgeler/turkiye-gazetecilik-hak-ve-sorumluluk-bildirgesi.html, 13 Sibata 2019ê, hat bi dest xistin.

23 İrvan, Süleyman, Gazetecilik Etiği: "İsimlerin Kodlanması ve Fotoğrafların Buzlanması Kılavuzu" 5ê Îlona 2017ê, https://suleymanirvan.blogspot.com/2017/09/gazetecilik-etigi-isimlerin-kodlanmasi.html, 13 Şubat 2019'da hat bi dest xistin.

## Yên 18 salî û ji wî emrî biçûktir

Ji bo wan kesên ji 18 saliyê biçûktir hem li gor TCKyê(Qanûna Cezayan a Tirkan) hem jî li gor qanûnên navneteweyî têgeha “zarokên ketîn di nav sûcan de (SSÇ)” tê bikarînan.

Zarok bi vî awayî, bi awayekê pasîv têne nîşandan. Tê eşkerekirin ku ew wek mirovên kamil ji kiriyarên xwe ne berpirs in.

Divê di nûçeyan de bi awayekê eşkere têgeha “zarokên ketîn di nav sûcan de(SSÇ)” bê nivîsîn. Bi ti awayî dîmen û navê zarokên şahid, bersûc û gumanbar di nûçeyan de nayê nîşandan. Mixabin mafên bingehîn yên wan kesên ji 18 saliyê biçûktir têne binpêkirin. Du nimûneyên herî berçav yên vê paşiyê Berkin Elvan û Ogün Samast in. Bi germiya rojevê mafên wan ên bingehîn hem ji aliyê etîkê ve hem jî ji aliyê qanûnî ve hatin binpêkirin.

## Şandina qayûman

Piştî jin û mêr bi pevçûnan ji hev cida dibin yek ji mijarên sereke mijara debarîyê(nefeqe) ye. Ji-hev-cidabûna Sinem Gedik û Mustafa Ceceliyî di sala 2018ê de di rojevê de cih girt.

Çapemeniya magazînê mijar hinek dî şarand. Piştî komên femînîst li Gedikê bûn xwedî wan karîn we bikin ku Gedik hindik zererê bibîne. Di rewşên bi vî awayî de, wek edetî qeyûm têne şandin. Ev yek tişteka ji rêzê ye. Lê di mijara Gedikê û Ceceliyî de wek cara yekê çêbûbe hatibû nîşandan.

!

**Medyatîkbûna dê û bavên medyatîk wê rêyê nade ku zarok jî di medyayê de cih bigirin.**





Dema berjewendiyên zarokan û dê-bavê wan li hev nekin li gor qanûna TMK 426/b.2.ê qeyûmek tê erkdarkirin.[24]

Di nûçeyan de hatibû nîşandan ku ji ber Gedîkê yarek hebû(yareka jin) û ev yek ne exlaqî bû, qeyûm hatiye erkdarkirin.

**Halbûkî divîya nûçegihanan lê binêrin ka ev kiriyar ji rêzê ye an na û paşê nûçe binivîsîya.**

## Bi hevesa stajeran

Piştî me bi sedan rûperên dosyeya dozan xwendin, me agahiyên bingehîn ên hiqûqê jî zanî, gelo dilê me dê rihet bibe? Na!

**Nûçegihaniya li ser pêvajoyên dadkirinê, belkî beşê herî zêde xebat divê yê rojnamegeriyê be. Nûçegihaneka/ê pêvajoya dadkirinê divê Qanûna Bingehîn û Qanûna Cezayan a Tirkan dane nik xwe.**

Divê li civînên meclîsê binêre. Reşbelekên qanûnan teqîb bike. Divê serwextê zimanê hiqûqê be. Ji bilî van tiştan divê wan hay jê hebe ka ji ber çi qanûneka nû dê bê çêkirin.

24 Ji bo agahiyên berfireh, bnr: Yücel, Özge, Çocuğun Kayyım Tarafından Temsili, Turhan Yay., Ankara, Nisan 2011.

## Divê ew sîstematîk li Rojnameya Fermî binêre. Êdî Rojnameya Fermî dîjîtal e şopandina wê hêsanîtir e.

Divê em li kitêbên hin pîşeyan binêrin ku em li derveyî wê pîşeyê ne.

***Rojnameger, Gökçer Tahincioğlu: Tu nezanî telefon neke***

Li ser mijarê Gökçer Tahincioğluyî gotiye:

"Gelo dema me dest pê kirî ku em kar bikin me gelek rast dihat kirin, na. Di serî de ji bo pîşeyê em ne amade bûn. Hê jî ev kêşe heye. Di dema bûyera îşkenceya li ciwanên ji Manîsayê de de ez nûçegihan bûm. Min telefonî parêzerê dozê, Sabri Ergülî kiribû da ku pirsan jê bikim. Min nekaribû pirsan jê bikim. Wî gotibû 'tu nezanî telefon neke.' Ev ji bo min bû dersek. Hingê bi wê şermê min fikirî ka divê çi bikim. Min beşa hiqûqê xwendibû. Min got divê têgehan ji nû ve bizanim û dadgehê binasim. Ne giring e we hiqûq xwendibe. Bi hewesa stajerekê dest biavêjin mijarê bes e.."[25]

25 Tahincioğlu, Gökçer, Gazeteci Gözünden Yargı Haberciliği, 16ê Tebaxa 2018ê, http://bianet.org/bianet/medya/200032-gazeteci-gozunden-yargi-haberciliği, 13ê Sibata 2019ê hat bidest xistin.

## Akademîsyenên Aşîxwaz

Da ku em bibînin ka karê rojnamegeran çi qasê zehmet û teknîkî ye mînakên baş dozên "Akademîsyenên Aşîxwaz" in. Piştî pêjoya çareseriyê bi dawî bû. Li Başûrê Rojhilatî xendek hatin kolandin û li warên jiyanê operasyon hatin kirin. Piştî vê yeke akademîsyenan nivîsek îmze kir. Bi îmzekirina wê nivîsê ew ji karen xwe hatin avêtin paşê yek bi yek li ser akademîsyenan doz hatin vekirin.

10ê Çileya Paşîn a 2016ê, "Însiyatîfa Akademîsyenên Aştîxwaz" (BAK) danezana "Em ê nebin şirîkên vî sûcî" îmze kiribûn. Danezan bi îmzeya 1128 akademîsyenan hatibû weşandin. Paşê jimara beşdaran bûbû 2212. Dozgerê bi navê İsmet Bozkurt bi xala 7/2yê ya Qanûna Dij-Terorê(TMK) bi sûcê "propagandmeha rêxistinê" doz li akademîsyenan vekiribû Li gor agahiyên heta 10ê Nîsana 2019ê hatîn bidestxistin: Ji 5ê Kanûna Pêşiyê ya 2017ê pê ve, 600 akademîsyen hatine dadkirin. Her yek ji 130 akademîsyenan salek û sê meh; heryek ji 16 akademîsyenan salek, 10 meh û 15 roj; heryek ji 8 akademîsyenan salek û şeş meh; heryek ji du akademîsyenan salek, 6 meh û 22 roj û akademîsyenekê 3 sal cezayê girtinê standiye. Ji bo 182 akademîsyenan biryar hatiye dayin, hemîyan cezayê girtinê standiye.

Biryara mehkûmbûnê ya 32 kesan nehatiye paşdedan. Ji 182 kesan 26 kesan ji 2 salan zêdetir cezayê girtinê standiye(CMK, Xala 286.), 6 kesan nexwestiye biryara mehkûmbûna wan bê paşdedan. Piştî îtirazê, DAdgeha Îstinafê cezayê ji bo Prof. Dr. Füsun Üstelê hatî dayin pesend kiriye.

Navê akademîsyenên ku cezayê wan nehatiye paşdedan ev in:
Ayşe Erzan, Özdemir Aktan, Nesrin Sungur Çakmak, Füsun Üstel, Büşra Ersanlı, Lütfiye Bozdağ, Şebnem Korur Fincancı, Özgür Müftüoğlu, Yonca Demir, Gençay Gürsoy, M.A., Alper Akyüz, Ahmet Bekmen, Nihan Aksakallı, Hülya Kirmanoğlu, İsmet Akça, Haydar Durak, İlkay Özkuralpli, Öznur Yaşar Diner, Remzi Orkun Güner, Esra Kaliber, Eda Aslı Şeran, Aysuda Kölemen, İlkay Yılmaz, Zeynep Tül Süalp, L.N., S.A., Gevher Gökçe, Çare Olgun Çalışkan, Nevin Zeynep Yelçe, Ali Kerem Saysel, Koray Çalışkan.

Dadgeha Cezayên Giran a 36. cezayê wan kesên HAGB nexwestîn kêm kir û 2 salan bi şertê kontrolkirinê cezayê akademîsyenan bi paş de da. Dadgeha Cezayên Giran a 32. Ji bo wan kesan ceza kêm kir lê dema cezadanê bi paş de neda. Dadgeha Cezayên Giran a 37. Hem ceza kêm nekir hem jî bi paş de neda. Pirsa HAGByê ji sê akademîsyenan nehat kirin. Yek ji akademîsyenên HAGB jê nehatî pirsin salek û 6 meh, yekî/ê salek û 3 meh, yekî/ê 2 sal û 3 meh cezayê girtinê standiye. Akademîsyenên ku ji 2 salan zêdetir ceza xwariye û dema cezayî nehatiye paşdedan dêli benda biryara îstinafê bimînin. Îstinaf dê biryarê pesend bike an jî betal bike. Heke pesend bike akademisyen dê biçin girtîgehan. 10 Adara 2016ê Alk. Doç. Dr. Esra Mungan, Alk. Doç. Dr. Muzaffer Kaya û Doç. Dr. Kıvanç Ersoy (15ê Adara 2016ê) û Yrd. Doç. Dr. Meral Camcı (31ê Adara 2016ê) di kongreyeka rojnamegeran de danezan xwend. Ew bi Qanûna Têkoşîna Li Dijî Terorê(TMK 7/2) bi sûcê "propagandaya ji bo teröre hatin girtin. 22yê Nîsana 2016ê serbest bûn. Bi daxwaza dozgerî Wezareta Dadê destur da ku akademisyen bi sûcê "Sivikkirina(şikênandina qedrê) Gelê tirk, Dewleta Komara Tirkiyeyê, sazî û organên wê - TCK 301." bene dadkirin. Dadkirina wan didome.

Bitikîne – Dozên Akademîsyenên Aştîxwaz

## Doza Ozgur Gundemê

Rojnameya Ozgur Gundemê bi Biryarnameya Di Hikmê Qanûnan de hat girtin. 3yê Adara 2016ê kampanyaya Nobedariya Berpirsiyarîya Weşanê dest pê kir. 7ê Tebaxa 2016ê kampanya bi dawî bû. 49 kes beşdarî kampanyaya nobedariyê bûn. Li ser 49 kesan lêpirsîn hat vekirin. Li ser 38 dosyeyan doz hatin vekirin. Ji bo 11 dosyeyan biryara “ne hewceyî pêçûnê ye” hatiye dayin. 38 nobedarên berpirsiyarîya weşanê bi xala 7/2(propagandaya ji bo teröre) û xala 6/2(weşandin an jî belavkirina daxuyanîyên rêxistinên terorî) yên Qanûna Têkoşîna Li Dijî Terorê hatin dadkirin. Ji bo İhsan Eliaçık, Melda Onur, Sabahat Tuncel, Ahmet Abakay, Eşber Yağmurdereli, Hasip Kaplan, Işın Eliçin, Kemal Can, Mustafa Sönmez, Uğur Karadaş, Nurcan Baysal 11 caran biryara ne hewceyî pêçûnê ye hat dayin. Li ser 38 kesan doz hat vekirin. Dema ji bo dadkirinê ji bo doza Deniz Türkali temam bûye. Ji bo 24 nobedaran; Şanar Yurdatapan, İbrahim Bodur, Cengiz Baysoy, Hüseyin Tahmaz, Çilem Küçükkeleş, Nadire Mater, Yıldırım Türker, Hasan Cemal, Faruk Balıkçı, Dicle Anter, Derya Okatan, Kumru Başer, Ayşe Batumlu, Jülide Kural, Murat Uyurkulak, Murat Çelikkan, Beyza Üstün, Nevin Erdemir, Hakkı Boltan, Hasan Hayri Şanlı, Tuğrul Eryılmaz, Hüseyin Aykol, Ayşe Düzkan, Ragıp Duran, Öncü Akgül, İhsan Çaralan, Ertuğrul Mavioğlu, Celal Başlangıç, Celalttin Can, Fehim Işık û Faruk Eren  jî tê de doza 31 kesan didome. Hasan Hayri Şanlı, Nevin Erdemir, Hüseyin Tahmaz û Hakkı Boltan beraet kirine. 27 kesan li ser hev 67 hezar TL û 293 meh 15 roj cezayê girtinê stand. Ji bilî cezayê Ayşe Duzkan û Murat Çelikkanî cezayê nobedarên dî hat paşdedan an jî bi pereyan hatin guhertin. Çelikkan, 14ê Tebaxa 2017ê çû Girtîgeha Kırklareliyê, 14ê Çiriya Pêşiyê ya 2017 çû girtîgeha vekirî. 21 Çiriya Pêşiyê ya 2017ê tehliye kiriye. Dadgeha İstinafê salek û şeş meh cezayê girtinê daye Ayşe Duzkanê û 29ê Kanûna Paşiyê ya 2019ê ji bo Girtîgeha Jinan ya Bakirkoyê hatiye şandin.  Erol Önderoğlu, Ahmet Nesin û Şebnem Korur Fincancı 20ê Hezîrana 2016ê hatin girtin, piştî 10 rojan serbest bûn. Doza li ser; Erol Önderoğlu, Ahmet Nesin, Şebnem Korur Fincancı, Can Dündar, Said Sefa, Veysi Altayî didome. Berpirsê weşanê  İnan Kızılkaya di her 38 dosyeyan de bersûc e. Dosyeyên li ser Kizilkayayî li doza bingehîn a Ozgur Gundemê hat zêdekirin Dadkirin li Dadgeha Cezayên Giran a Stenbolê ya 23. pêkanîn. Ji ber nivîsên Ömer Ağın, İmam Canpolat, Dilşa Kocakaya û İlham Bakırî her yek ji wan 15 meh cezayê girtinê standiye. Nivîskarên; İmam Canpolat û İlham Bakırî salek û 3 meh cezayê girtinê standin. Cezayê Bakırî hat paşdedan lê yê Canpolatî nehat paşdedan. Nivîskarên rojnameyê; Mehmet Ali Çelebi û Hüseyin Bektaşî salek û 6 meh cezayê girtinê standine. Cezayê wan nehat paşdedan. Bi doza bingehîn ya Ozgur Gundemê endamên lijneya şêwirmend; Necmiye Alpay, Aslı Erdoğan, Ragıp Zarakolu, Filiz Koçali, Eren Keskin, midûrê weşanê Zana Kaya, İnan Kızılkaya, Kemal Sancılı û Bilge Oykut têne dadkirin. Sancılı heta 10ê Nîsana 2019ê di girtîgehê de ma. Herrweha berpirsên sabit ên berê Eren Keskin ji 47, Hüseyin Aykol ji 38 dosyeyan têne dadkirin.





# Pêveka 1.
# Pêngavên mihakemeya cezayî

Mihakemeya cezayan ew pêvajo ye ku ji gumana sûcan dest pê dike heta biryarê didome. Dozgerên Komarê dikarin dozan vekin. Dozger bi çi awayî ji sûcekê dikevin gumanê?

- ew bi xwe,
- bi agehdarbûn ji karmendên civakê,
- bi rêya çapemeniyê,
- gilîya kesan,
- agahiyên ku ji wan kesên zerer ji sûcekê dîtîn hatine standin

Kesên mexdûr **gilîyê** dikin, kesên ku bi xwe ne mexdûr in, **giliya** sûcan dikin..

## Lêpirsîn

Dema dozgerên komarê ji sûcekê bikevin gumanê lêpirsînê didin dest pê kirin.  Lêpirsîn ew pêvajo ye ku ji dema aliyên rayedar ji sûcekê dikevin gumanê dest pê dike heta amadekirina îdianameyê didome. Dozger lêpirsînê bi rê ve dibin, dadger di vê pêvajoyê de kar nakin.

## Ew kesên ku guman heye wan sûc kiribin gumanbar in.

Yanî ew kes in ku dema lêpirsînê de, di bin gumana sûcdariyê de ne. Di vê pêvajoyê de erkên dozgeran; dîtina delîlên sûcan û parastina wan e. Heke dozger bifikirin ku ji bo lêpirsînê pêwîst e, dikarin ji bo îfade-dayinê bangî gumanbaran, mexdûran an jî şahidan bikin.

Karê îfade-standinê(standina îfadeyê) hêzên ewlehiyê û dozger dikin karê **jêpirsînê** dadger dikin. (CMK 2/1-g ve 2/1-h)

Heke di dema lêpirsînê de guman hebe ku gumanbar dikarin delîlan tine bikin an jî zererê bidin kesan an jî cihan, dozger dikarin daxwaza girtin û desteserkirina gumanbaran bikin. Dozger dikarin biryara lêgerîn û destdanînê ji bo kesan û alavên wan ên wek kompîter, telefon, belge, hesabê bankeyan ...hwd bidin.

**Desteserkirin,** ew pêvajoya demkî ye ku li gor qanûnan azadiya kesên hatîn girtin bi awayekê saxlem û ewle tê astengkirin ku dozger ji bo wan biryarê bide an serbest bibe. Di sala 2018ê de biryar hatiye dayin ku dema desteserkirinê bûye 48 siet. Di bûyerên komî de dema desteserkirinê dikare bibe çar roj. Dema desteserkirinê du caran dikare bê dirêjkirin.

**Girtî** ew kes in ku ji bo wan biryara lêpirsîn an jî pêçûnê hatiye dayin û azadiya wan hatiye astengkirin.

## Piştî lêpirsînê,

Heke dozger biryarê bidin ku têra dozek bê vekirin delîl tune ne, dikarin "biryara ne hevceyî peyçûnê ye" bidin. Heke biryarê bidin ku delîl têra vekirina dozan îdianameyan amade dikin û didin dadgehan.

## Pêçûn, peyçûn

Dema dadgeh îdianameya dozgeran qebûl dikin pêvajoya pêçûnê dest pê dike. Sê pêngavên pêçûnê hene; amadekariyên ji bo rûniştina dadkirinê, dadkirin, dayina biryarê. Di dema amadekariya ji bo dadkirinê de dozger dikarin delîlan li îdianameyê zêde bikin.

Piştî amadekariyan aliyên dadkirinê bi vexwendnameyan ji bo dema dadkirinê têne agehdarkirin.

**Rûniştina dadkirinê, ew dem e ku ji dema xwendina navan dest pê dike heta biryarê didome. Di Mihakemeyên Cezayan de ji bo her rûniştina dakirinê celse tê gotin.**

**Di dema peyçûna dozê de ew kesên gûman heye wan sûc kirîn bersûc in.**

Di dema rûniştina dadkirinê de dozger delîlên xwe pêşkêş dikin û wek berpirsên sûcan bersûcan nîşan didin.
Varsa tanıklar ve bilirkişi dinlenir.
Bersûc û parêzer di rûniştinê de li hemberî sûcan "parastinê" dikin.
Hemî axiftin ttêne qeydkirin.

**Dema ku parêzer wan kesên ji sûcekê zerer li wan bûyîn an jî ji aliyê maddî ve berpirs in temsîl dikin navê wan "wekîl" e. Dema parêzer gumanbar an jî bersûcan li dadgehên cezayî diparêzin navê wan midafî" ye.**

## Nêrîna dawiyê

Piştî hemî delîl hatîn eşkerekirin ji dozgeran "nêrîna dawiyê ya li ser dozê" tê xwestin. Tê pirsîn ka wan nêrîna xwe guhertiye an na. Piştî nêrîna paşiyê ya dozgeran, cara dawiyê ji midafî û bersûcan tê xwestin ku ew xwe biparêzin.

## Biryar

Piştî delîlên bi rêya hiqûqê hatîn bidestxistin û nîşandan û piştî pêvajoya pêçûnê, dadger digihe qinaetekê û biryara xwe dîyar dike.

- Beraet,
- ne hewceyî cezadanê,
- mehkûmî,
- tedbîrên prastinê,
- redkirina dozê. (CMK 223).

## Paşdedana eşkerekirina biryarê

Dema ku eşkerekirina biryarê tê paşdedan heke ew kesên biryar li ser wan hatî dayin di 5 salan de ti sûcan nekin, biryara li ser wan betal dibe. (CMK 231)

**Mehkûmiya li derve, rê dide ku kesên mehkûm cezayê xwe li derveyê girtîgehan bikêşin.**

**Kontrola Edlî, di pêvajoya dozên ji bo wê biryar nehatî dayin de tê pêkanîn.**

## Nerazîbûn(îtiraz)

Pêvajoya piştî biryarê ye.

## İstinaf

Piştî biryara dadgeha pileya yekem di heft rojan de daxwaza îstinafê dikare bê kirin.

**Ji sala 2016ê ve Dadgehên Herêman wek dadghehên pileya duyem kar dikin.**

Ev dadgeh dikarin biryara dadgehên pileya yekem kontrol bikin, daxwaza îstinafê red bikin an jî biryara wan dadgehan betal bike û biryareka dî bide.

## Temyiz

Piştî dadgehên herêmî biryar dayîn, heke bê xwestin ku nerazîbûn ji biryarê re heye. Di heft rojan re rêya temyîzkirinê vekiriye. Li Dadgeha Bilind daxwaza temyîzê tê kirin. Dadgeha Bilind ji aliyê hiqûqî ve li biryarê dinêre û kontrol dike.

## Dadgeha Qanûna Bingehîn

Piştî sala 2010ê li gor qanûnên nû, welatî piştî nemana rêyên qanûnî dikarin di 30 rojan de serî li Dadgeha Qanûna Bingehîn bide.

**Ji bo vê yekê divê mafên li Qanûna Bingehîn û protokolên pêvek ên Hevpeymana Mafê Mirovan a Ewropayê hatibin binpêkirin.**

## Dadgeha Mafên Mirovan a Ewropayê

Dema ku hemî rêyên qanûnî li welatî neman, ji bo mafên li Hevpeymana Mafê Mirovan a Ewropayê hatîn parastin rêya Dadgeha Mafên Mirovan a Ewropayê vedibe.

# Pêveka 2.
# Têgehên mihakemeya cezayan

## Lêpirsîn, pêçûn û girtin

Gelek girîng e ku têgehên Mihakemeya Cezayî bê zanîn. Ev têgeh her dem dê ji bo nûçeyan de kêrî me bên. Piraniya caran girtin û desteserkirin, desteserkirin û dema desteserkirinê, wekîl û midafî tevlihev dibin. Halbûkî wateya her yek ji van têgehan heye.

### *1. Li gor mihekemeya cezayan lêpirsîn çi ye?*

Ew pêvajo ye ku ji dema aliyên rayedar ji sûcekê dikevin gumanê dest pê dike heta amadekirina îdianameyê didome.

(5271) Li gor Qanûna Mihakemeya Cezayan, ji bilî biryarên qanûnê eşkere kirîn, mafê xwe-parastinê tê parastin û kiriyar û rêbaza dema lêpirsînê nehênî ye.

Dema dozgerên komarê ji sûcekê bikevin gumanê lêpirsînê didin dest pê kirin. Ev pêvajo nehmnî" ye.

### *2. Pêçûn û rûniştinên dadkirinê ne nehênî ne*

Pêketin, peyketin: Ew dem e ku ji qebûlkirina îdianameyê dest pê dike heta eşkerekirina biryarê didome.

Dema îdianameya dozgeran bê qebûlkirin doza civakî tê vekirin. Êdî pêvajoya "pêçûnê" dest pê kiriye. Lêpirsîn nehênî ye lê "pêçûn" eşkere ye. Heta ku dadgeh biryara nehênîbûnê nede dadgeh ji bo her kesan vekiriye.

### *3. Gumanbar, bersûc û mexdûr kî ne?*

**Gumanbar:** Ew kes in ku dema lêpirsînê de, di bin gumana sûcdariyê de ne.
(Xala 2.)
**Bersûc:** Ew kes in ku ji dema pêketinê heta heta dayina biryarê/ hikimî, di bin gumana sûcdariyê de ne.
(Xala 2.)
**Mexdûr:** Ew kesên ji ber sûcekê an jî kiriyarekê neheqî li wan hatîn kirin in.





Halê metirsîya derenbûnê heyî, ew hal e ku heke demildest ti kiriyar nebin çêdibe ku delîlên sûcan bêne tinekirin, gumanbar birevin an jî rewş biguhere û nasnameya gumanbaran ji ber vê yekê neyê eşkere kirin.

Xala 2. a Qanûna Mihakemeya Cezayan(CMK):

CMK XALA 2. : - (1) Ji bo bicihanîna qanûnê:

a) Gumanbar: Ew kes in ku dema lêpirsînê de, di bin gumana sûcdariyê de ne.
b) Bersûc: Ew kes in ku ji dema pêketinê heta heta dayina biryarê/hikimî, di bin gumana sûcdariyê de ne.
c) Midafî: Parêzerên bersûc û gumanbaran in ku ji bo mihakemeya cezayan wan diparêzin.
d) Wekîl: Ew parêzer in ku temsîlîya beşdar, yên ji ber sûcan zerera wan bûyîn û berpirsên malî dike.
e) Lêpirsîn: Lêpirsîn ew pêvajo ye ku ji dema aliyên rayedar ji sûcekê dikevin gumanê dest pê dike heta amadekirina îdianameyê didome.
f) Pêçûn: Ew dem e ku ji qebûlkirina îdianameyê dest pê dike heta eşkerekirina biryarê didome.
g) Standina îfadeyê: Ew dem e ku aliyên ewlehiyê an jî dozgerên komarê li ser sûcan guhdariya bersûcan dikin.
h) Jêpirsîn: Ew pêvajo ye ku li ser sûcekê dadgeh an jî dadger guhdariya gumanbar an jî bersûcên sûcekê dikin.
i) Barhilgirên malî: Ew kes in ku barê malî(maddî) yên heta biryardanê li ser wan e. Ew kes in ku bandora maddî li wan dibe.
j) Li-ser-sûcî:
    1. Sûcê ku hêj tê kirin,
    2. Ew rewş e ku sûcek nû hatiye kirin, hêzên ewlehiyê, ew kesên ji sûcî zerer li wan bûyîn an jî kesên dî hin kes şopandine û ew girtine.
    3. Kiriyara di wextekê nêzîkde hatî kirin û digel kesan heyîna delîlên sûcî
k) Sûcê komî: Ew sûc in ku sê an jî zêdetir kesan kiriye. Çêdibe hevkarî di navbera sûcdaran de nebe.
l) Disiplin hapsi: Kısmi bir düzeni korumak amacıyla yaptırım altına alınmış olan fiil dolayısıyla verilen, seçenek yaptırımlara çevrilemeyen, ön ödeme uygulanamayan, tekerrüre esas olmayan, şartla salıverilme hükümleri uygulanamayan, ertelenemeyen ve adli sicil kayıtlarına geçirilmeyen hapsi, ifade eder.

### *4. Zeftkirin û kiriyarên ji bo kesên zeftkirî*

**4.1. Zeftkirin**

Di van rewşan de ji bo her kesan biryara zeftkirinê ji bo demekê kurt dikare bê dayin:

1. Dema bê dîtin ku kesek an hin kes sûcan dikin.
2. Dema ji bo girtina li-ser-sûcî kesek tê şopandin îhtimal hebe ku bireve, dema ti rê nebin nasnameya kesekî/ê bê zanîn.

Di wan rewşan de ku divê "fermana zeftkirinê" bê dayin lê ew derfet nebin ku fermanberên hêzên ewlehiyê ji dozger û fermandarên xwe bipirsin, ew bi xwe dikarin karê zeftkirinê bikin.

Qaîde ev e: Dema gilîyek bê kirin karê lêpirsîn û pêçûnê dikare bê kirin. Digel ku qaîdeya giştî ev e lê heke li ser sûcê li hemberî zarokan, kêmendaman, hezar û lawazan kes bên dîtin endamên hêzên ewlehiyê dikarin wan zeft bikin.

Piştî ku endamên hêzên ewlehiyê kesan dikirin, diêxin di bin kontrolê de ku nekare zererê bide xwe û yên li derdora xwe hingê divê mafên zeftkirîyan bibêjin.

Dema kesek bê girtin û teslîmî hêzên ewlehiyê bêne kirin an jî dema ku hêzên ewlehiyê bi xwe hin kes zeft kirin divê demildest Dozgerên Komarê agahdar bikin û li gor fermanên wan tev bigerin.

Dema ku armancên ji bo zeftkirinê nemînin, Dadgeh, Dadgerî û Dozgerîya Komarê demildest fermanê betal dikin. (CMK Xala 90).

**4.2. Desteserkirin**

Piştî zeftkirina kesekî/ê Dozgeriya Komarê dikare biryara berdanê an jî biryara desteserkirinê bide.

Li gor nîşanên sûcdariyê biryara desteserkirinê tê dayin û lê tê nêrîn ka ji bo lêpirsînê ev yek pêwîst e an no.

Dema ku kes bi komî bêne desteserkirin, komkirina delîlan zehmettir dibe û pirtir wext jê re divê. Dozgerên Komarê dikarin, biryarê bidin û dema desteserkirinê herî zêde rojekê dirêj bikin. Dozger dikarin pey hev sê rojan her car ji bo rojekê vê fermanê bide.

Piştî kesek hat zeftkirin, heke dozger biryara desteserkirinê an jî biryara dirêjkirina dema desteserkirinê bide parêzerên midafî an jî mirovên di asta yekem de lêzimên zeftkiriyan an jî desteserkiriyan dikarin daxwaza berdana wan ji Dadgeriya Cezayan bikin. Dadgerî divê di 24 sietan de bersivekê bide.

Heke dadgerî biryarê bide ku biryara desteserkirinê an jî dirêjkirina dema desteserkirinê di cih de ye. Serlêdanê betal dike.

Piştî ku bi biryara Dadgeriya Cezayan biryara desteserkirinê ji ser kesekî/ê rabe, heta dozgerî biryareka nû nede, çênabe ji ber heman sedemê ew kes bêne desteserkirin. (CMK Xala 91.)

**4.3. Sedemên girtinê**

Dema ku bi awayekê xurt guman hebe ku bersûc an jî gumanbarekê/î sûcek kiriye çêdibe ji bo wî/wê biryara girtinê bê dayin.

Di van rewşan de çêdibe ku biryara girtinê bê dayin:

a) Heke nîşan hebe ku gumanbar an jî bersûc dikarin birevin an jî xwe veşêrin.
b) Tevgerên gumanbar an jî bersûcan;
   1. Hewildanên ji bo veşartin, tinekirin an jî guhertina delîlan,
   2. Gumaneka xurt hebe ku dê li ser mexdûr, şahid an jî kesên dî guvaşê çêbike...

Di rewşên ku cezayên maddî tê dayin an jî cezayê herî zêde ji salekê ne zêde be de, biryara girtinê nayê dayin. (CMK Xala 100).

**4.4. Biryara girtinê**

Di dema lêpirsînê de bi daxwaza dozgerên komarê, dadger biryara girtinê didin. Ji bo dozên hatîn vekirin bi daxwaza dozgerên komarê dîwana dadkirinê biryarê dide.

divê sedemên biryara girtinê yên hiqûqî û fiîlî bêne nîşandan. Naveroka biryarê ji bersûcan re tê gotin. Bi awayekê nivîskî ji bo wan tê nîşandan. Piştî biryara girtinê bersûc an gumanbar dikarin ji xwe re midafîyekê hilbijêrin. An jî Baro dikarin midafîyekê erkdar bikin.

Biryara girtinê ji bo lêzimekê/a girtîyan an jî keseka/ê girtîyan bi xwe navê wan dayî têne agehdarkirin.

Dema kesekê/a biyanî bê girtin. Heke ew bi xwe daxwaznameyeka nivîskî nede û diyar neke ew naxwaze balyozxaneya welatê wî/wê jê agehdar bibe, dadgeh balyozxaneya welatê wan ji biryara girtinê agehdar dikin. (CMK Xala 107.)

Di hemî pêngavên lêpirsîn an jî pêçûnê de bersûc an jî gumanbar

dikarin daxwaza serbestbûnê bikin. Dikarin nerazîbûna xwe ya ji bo biryara girtinê diyar bikin. Dadgeh an jî dadger dikarin biryara neguhertina halê girtîbûnê bidin. Gumanbar an jî bersûc dikarin ji bo vê yekê jî nerazîbûna xwe diyar bikin.

Di her 30 rojan de carekê li biryara girtîbûnê tê nêrîn. Di dema lêpirsînê de ji bo girtîyan her 30 rojan carekê bi daxwaza dozgeran dadger biryara girtin an jî berdana girtîyan nû dikin. (CMK Xala 108.)

### 4.5. Dema girtîbûnê

Ji bo dozên ne li dadgeha cezayên giran, dema girtinê herî zêde dikare salek be. Lê belê di hin rewşên neçar de, dikare sedema wê bê diyarkirin û heta şeş mehan bê dirêjkirin. Di dozên dadgehên cezayên giran bi rê ve dibin de dema girtîbûnê dikare herî zêde du sal bin. Di rewşên mecbûrî de ev dem dikare bê dirêjkirin. Divê sedema dirêjkirinê bê eşkerekirin. Dema dirêjkirinê herî zêde dikere sê sal bin. Biryara dirêjkirina dema girtîbûnê, piştî dozgerên komarê, midafîyên bersûc û gumanbaran û gumanbar û bersûcan bi xwe fikra xwe diyar dikin tê dayin. (CMK XAla 102).

Dadgehên erkên taybet heyîn, dikarin van deman du qet dirêj bikin.

### 4.6. Îfade çawa tê standin jêpirsîn çawa tê kirin?

Rêbaza îfade-standin û jêpirsînê ev e:

1. Nasnameya gumanbar an jî bersûcan tê piştrastkirin. Gumanbar an jî bersûc ji pirsên li ser nasnameya xwe berpirs in, divê bersivên li ser nasnameya xwe bidin.
2. Sûcên li wan tê barkirin ji wan re tên gotin.
3. Ji wan re tê eşkerekirin ku ji bo alîkariya hiqûqî mafê wan heye midafîyekê/î ji xwe re hilbijêrin û midafî jî beşdarî jêpirsînê bibin. Dema ku ne di wê rewşê de be ku bikare ji xwe re midafîyekî/ê hilbijêre, Baro dikare midafîyekî/ê erkdar bike.
4. Ji bilî îstisnayan. Dema kesek bê girtin, xizmê girtî dixwaze bê agehdarkirin demildest tê agehdarkirin.
5. Tê gotin ku mafê wê/wî heye ku li ser sûcî bersivan nede.
6. Jê re tê gotin ku ji bo ji gumanê rizgar bibe dikare komkirina delîlan bixwaze. Derfet tê dayin ku mijarên di berjewendiya xwe de pêşkêş bike û gumana li dijî wî/wê rake.
7. Agahiyên li ser rewşa kesane û rewşa aborî ya kesên îfadeya wan tê standin an jî jêpirsîn tê kirin tê nivîsîn.
8. Ji bo îfade-dan û jêpirsînê îmkanên teknîkî tênе bikaranîn.
9. Îfade û jêpirsîn li qeyda fermî(zabitname) tê nivîsîn. Di zebitnameyê de ev mijar hene:
   - Cih û dîroka îfade hatî standin.
   - Nav û wesfê wan kesên di dema îfadedanê de hazir bûne û nasnameya yên îfade dane tê nivîsîn.
   - Tê diyarkirin ka ev kiriyarên li jor hatine pêkanîna na na. Heke nehatibin pêkanîn sedemên wê tê diyarkirin.
   - Midafîyê/a ku dema yê/ya îfade dayî an jî yê/ya jê hatî pirsîn îfadeyê dixwîne û îmze dike.
   - Heke îmze neyê avêtin sedemên wê tê nivîsîn. (CMK Xala 147.)

#### 4.6.1. Rêbazên qedexe yên dema îfade-standin û jêpirsînê çi ne?

Divê beyana gumanbar an jî bersûcan bi îradeya wan a azad be. Çênabe ti kiriyarên vê yekê asteng bike bêne kirin. Çênabe bi tevgerên xerab îfade bêne standin çênabe îşkence bê kirin, tehdîd bê kirin, midaxeleyên bedenî an jî rûhî bêne kirin an jî derman bêne dayin. Berjewendiyeka neqanûnî ji bo wan nayê we'idkirin. Heke dema îfade-danê midafî ne hazir be. Heta li dadgehê di hizûra dadgeran de bersûc îfadeyê qebûl neke îfade nakeve di rewacê de. Heke rewşeka welê çêbibe ku hewce be îfadeya gumanbaran dîsa bê standin, vê yekê dozgerên komarê dikin. (CMK Xala 148.).

#### 4.6.2. Alîkariya Midafîyan

Gumanbar an jî bersûc dikarin di hemî pêngavên lêpirsîn an jî pêçûnê de alîkariyê ji midafîyan bistînin. Heke nûnerekê/a qanûnî hebe ew jî dikare ji bo gumanbar an jî bersûcan midafîyan hilbijêrin. Di pêvajoya lêpirsînê de ji bo îfade-danê herî zêde sê parêzer dikarin beşdar bibin.

Di hemî pêngavên lêpirsîn an jî pêçûnê de, mafê parêzeran heye ku bi gumanbar an jî bersûcan re hevdu bibînin, di dema îfade-danê de li nik wan be û alîkariya hiqûqî bide, ev mafê parêzeran nikare bê astengkirin. (CMK Xala 149).

Ji bersûc an jî gumanbaran tê xwestin ku ew ji xwe re midafîyekê/î hilbijêre. Heke bersûc an jî gumanbar diyar bike ku ew ne di wê rewşê de ye ku bikare ji xwe

re midafîyekê/î hilbijêre hingê midafîyek tê erkdarkirin. Heke guamnbar an jî bersûc: zarok be, kêmendam, lal an jî ker be, ne di wê rewşê de bin ku bikarin xwe biparêzin, bêyî ku ji wan bê pirsîn midafîyek tê erkdarkirin. Ji bo sûcên cezayê herî kêm şeş sal in, li gor şertê duyem bêyî ku bê pirsîn midafî tê erkdarkirin. Rêbaza ji bo midafîtîya mecbûrî li gor nêrînên Yekîtîya Baroyan ya Tirkiyeyê tê pêkanîn(CMK Xala 150).





# Çavkanî

Adalet Barometresi: Vatandaşların Mahkemeler Hakkındaki Görüşleri ve Değerlendirmeleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Sibat 2008.

Aşıcıoğlu, Faruk; Arslan, Murat; Nihat ve Dokurer, Semih, Meraklılar ve Hevesliler İçin Adli Bilimler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Tîrmeh 2012.

Böll, Heinrich, Katharina Blum'un Çiğnenen Onuru, 10. basım, Can Yayınları, İstanbul, 2017.

Tunç, Aslı, Türkiye'de Yazılı Basının Yargıya İlişkin Haberleri Sunumu, Kalem, Seda (der.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Sayı 283, Kanûna Pêşiyê, 2009.

Yücel, Özge, Çocuğun Kayyım Tarafından Temsili, Turhan Yayınları, Ankara, Nisan 2011.

## Malper

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Müdürlüğü, 2018 Yılı Ekim Ayı İstatistikleri.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Müdürlüğü, Ceza İnfaz Kurumu Genel Bilgi.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Müdürlüğü, Yıllara Göre İstatistikler.

Adalet Bakanlığı, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği, 1 Haziran 2005.

Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri, 2017.

Akgül, Elif, Hrant'ın Arkadaşları: Gerçeğin Bir Kısmını Değil, Tamamını İstiyoruz, 29 Ocak 2018.

Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 2010.

Avrupa Konseyi, Prisons in Europe 2005-2015 (1), Aralık 2018.

Avrupa Konseyi, "Ceza Yargılamalarının Yayımlanmasına İlişkin Hukuki Kuralların Düzenlenmesi" ile İlgili Tavsiye Kararı No. R, 2003.

BİA Haber Merkezi, Barış Akademisyenlerinin Beyanları.

BİA Haber Merkezi, İHD: 402'si Ağır, 1154 Hasta Mahpus Var, 2 Mart 2018.

BİA Haber Merkezi, Sarraf: Çağlayan'a Rüşvet Veriyordum, Hakan Atilla Rüşvet İstemedi, 30 Kasım 2017.

bianet, Akademisyen Yargılamaları.

bianet, BİA Medya Gözlem Raporları 2001- 2019.

Dede, Ersoy, Şortlu kıza tekme ve başörtülü kadına yumruk, 3 Kasım 2014.

Diken Haber Merkezi, BİM'den 'Ürünler sahte' diye ihtarname çeken Apple'a: Bilirkişi 'Orijinal' dedi, 31 Ağustos 2018.

Evrensel Haber Merkezi, "Bakanlık açıkladı: 3 bin 13 çocuk cezaevinde", 14 Kasım 2018, Evrensel.

Hürriyet, Adnan Oktar Haberleri.

Hürriyet, Şule Çet'in ölümüyle ilgili soruşturma tamamlandı: Savcılık 'cinsel saldırı ve cinayet' dedi, 3 Aralık 2018.

İlkiz, Fikret, Avukat Gözünden Yargı Haberciliği, 17 Ağustos 2018.

İrvan, Süleyman, Gazetecilik Etiği: "İsimlerin Kodlanması ve Fotoğrafların Buzlanması Kılavuzu" Üzerine, 5 Eylül 2017.

Karabağlı, Hülya, t24.com, 14 Kasım 2018, Cezaevlerinde 3 Bin Çocuk Var Tutuklu Öğrenci Sayısı ise Bin 848'i Buldu.

Korkmaz, Serhat, 5 Nisan 2012, "Elin Ayağın Titremesin Evren, Buraya Gel!".

Osman Kavala'ya Özgürlük.

Önderoğlu, Erol, BİA Medya Gözlem, 22 Ekim 2018.

Polat, Metin, Avukatın soruşturma dosyasını incelemesi nasıl olur?, 19 Şubat 2018.

Sputnik Haber Merkezi, Şortlu kadına tekme atan Çakıroğlu'nun cezası belli oldu, 7 Eylül 2017.

Sugarman, Saul, How to cover a court trial: 6 tips for journalists, Poynter, 2013.

T24 Haber Merkezi, Cezaevlerinin Doluluk Oranı Kapasitenin 40 Bin Üzerinde, 14 Kasım 2018

Tahaoğlu, Çiçek, 1. Derece Yakını Olmadığı İçin İdil Eser'in Cezaevinde Görüş Hakkı Yok, 26 Temmuz 2017.

Tarcan, Pınar, Adam Klasfeld: Sarraf Davasından Tweet'lerle Sansürsüz Bilgiye Olan Açlığı Giderdik, 14 Aralık 2017.

Tahincioğlu, Gökçer, Gazeteci Gözünden Yargı Haberciliği, 16ê Tebaxa 2018ê.

Tunç, Aslı, Akademisyen Gözünden Yargı Haberciliği, 15ê Tebaxa 2018ê.

Türk Hukuk Sitesi, CMK Madde 100.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Türkiye Gazetecilik Hak ve Sorumluluk Bildirgesi.

Türmen, Rıza, Hukuk Devletinin Sonu, 2 Aralık 2018.

World Prison Brief, World Prison Population List, 1Bergê 12ê.